

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра конституційного, адміністративного та фінансового права

ІВАНЧУК Євген Юрійович

Фінансово - правові засади діяльності наукових установ
/ Financial and legal principles of scientific institutions

спеціальність: 8.03040101 – Правознавство

магістерська програма – Правознавство

Магістерська робота

Виконав: студент групи ПРм - 22
Є.Ю. Іванчук

Науковий керівник:
к.ю.н., доц. О.Б. Росоляк

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ С.К. Гречанюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

РЕЗЮМЕ

Магістерська робота містить 101 сторінку, список використаних джерел із 88 найменувань.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретичних основ, правової природи та особливостей фінансування наукових установ, дослідження сутності та змісту фінансово-правового статусу наукових установ, а також розгляд правового регулювання джерел фінансування наукових установ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що врегульовані фінансово-правовими нормами, які виникають у процесі діяльності наукових установ.

Предметом дослідження є сукупність фінансово-правових норм, що врегульовані у законодавстві України та спрямовані на забезпечення фінансово-правового регулювання діяльності наукових установ.

Одержані висновки та їх новизна: встановлено, що фінансування наукових установ насамперед залежить від характеру здійснюваних ними наукових досліджень, які поділяються на фундаментальні і прикладні.

Ключові слова: фінансування, бюджетне фінансування, власні надходження, наукові установи.

RESUME

Thesis contains 101 pages, the list of used sources of 88 titles.

The aim of the thesis is to justification of the theoretical foundations, legal nature and specifics of scientific institutions, research essence and content of financial and legal status of scientific institutions, as well as consideration of legal regulation of sources of financing scientific institutions.

Object is the social relations, regulated financial and legal norms which arise during the activity scientific institutions.

The subject of research is a set of financial and legal norms regulated by the legislation of Ukraine and aimed at ensuring financial and legal regulation of scientific institutions.

The resulting conclusions and innovation: found that financing of research institutions primarily depends on the nature of their carried out by scientific research which are divided into fundamental and applied.

Keywords: financing, budget financing, own receipts, scientific institutions.

АНОТАЦІЯ

Іванчук Є.Ю. Фінансово-правові засади діяльності наукових установ. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 7.03040101 «Правознавство». Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2017.

Проведено загальну характеристику фінансування наукових установ. Висвітлено фінансово-правовий статус наукових установ. Розглянуто правове регулювання джерел фінансування наукових установ.

ANNOTATION

Ivanchuk E.Y. Financial and legal principles of scientific institutions.

Research for a qualification level «master» in the specialty 7.03040101 «Jurisprudence». Ternopil National Economic University. - Ternopil, 2017.

Conducted general characteristic of financing scientific institutions. Deals with the financial and legal status of scientific institutions. Considered legal regulation sources of funding of scientific institutions.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Загальна характеристика фінансування наукових установ	
1.1. Поняття та особливості фінансування наукових установ	6
1.2. Нормативна база фінансування наукових установ	15
Висновки до розділу 1	28
Розділ 2. Фінансово-правовий статус наукових установ	
2.1. Сутність та зміст фінансово-правового статусу наукових установ	31
2.2. Повноваження наукових установ як суб'єктів фінансових правовідносин	40
Висновки до розділу 2	56
Розділ 3. Правове регулювання джерел фінансування наукових установ	
3.1. Правові аспекти бюджетного фінансування наукових установ	58
3.2. Правові основи власних надходжень наукових установ	73
Висновки до розділу 3	82
Висновки	86
Список використаних джерел	92

ВСТУП

Актуальність теми. Важливою складовою фінансової діяльності держави є успішне функціонування її соціально-культурної сфери, а саме науки. Для побудови соціальної та правової держави постає потреба у якісній фінансово-правовій регламентації діяльності наукових установ, котрі є основними суб'єктами розвитку науки в Україні.

Фінансування наукових установ має позитивний зарубіжний досвід при фінансовому забезпеченні таких установ матеріальними ресурсами з різних джерел, що може бути використано для удосконалення фінансових правовідносин і у вітчизняному законодавстві. Отримання науковими установами міжнародних грантів на наукові проекти, обладнання, наукову літературу та підвищення кваліфікації шляхом проходження міжнародного стажування вченими є одним з необхідних фінансово-правових механізмів розвитку наукової галузі України.

Сучасний стан фінансово-правових засад діяльності наукових установ потребує вдосконалення. Держава повинна збільшити залучення додаткових коштів для забезпечення співфінансування великих інноваційних проектів та програм. При цьому додаткове фінансування повинно органічно доповнювати закріплені бюджетні видатки на науку.

Фінансово-правові аспекти розвитку сфери науки загалом та наукових установ зокрема досліджували такі вчені, як А.І. Берлач, Т.М. Боголіб, О.Д. Василик, Л.К. Воронова, Н.В. Воротіна, В.Г. Дем'янишин, Е.С. Дмитренко, А.Т. Ковальчук, О.В. Люта, К.В. Малярчук, В.О. Матросова, В.І. Меняйло, А.О. Монаєнко, О.А. Музика-Стефанчук, В.П. Нагребельний, В.В. Назаренко, А.А. Нечай, О.П. Орлюк, І.А. Панченко, Ю.В. Пасічник, П.С. Пацурківський, Н.Г. Пігуль, В.Д. Понікаров, І.І. Свистун, О.В. Солдатенко, Т.І. Троцик, С.О. Тульчинська, Л.В. Фещенко, О.В. Хижняк, С.І. Юрій, І.В. Ялдин, Ф.О. Ярошенко та ін.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних основ, правової природи та особливостей фінансування наукових установ, дослідженні сутності та змісту фінансово-правового статусу наукових установ, а також розгляді правового регулювання джерел фінансування наукових установ.

Досягнення цієї мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати сутність фінансування наукових установ;
- розкрити нормативну базу фінансування наукових установ;
- розглянути фінансово-правовий статус наукових установ;
- здійснити аналіз правових аспектів бюджетного фінансування та власних надходжень наукових установ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що врегульовані фінансово-правовими нормами, які виникають у процесі діяльності наукових установ.

Предметом дослідження є сукупність фінансово-правових норм, що врегульовані у законодавстві України та спрямовані на забезпечення фінансово-правового регулювання діяльності наукових установ.

Методи дослідження. Методологічною базою є сукупність методів правового аналізу, наукових поглядів та практичних засад регулювання діяльності наукових установ. Так, у процесі дослідження використано формально-логічний метод, за допомогою якого розкрито базові поняття фінансування, бюджетне фінансування, власні надходження. Діалектичний метод надав можливість з'ясувати комплексний фінансово-правовий характер щодо врегулювання відносин у сфері діяльності наукових установ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є комплексним дослідженням фінансово-правових засад діяльності наукових установ. Наукова новизна одержаних результатів знайшла своє відображення в таких положеннях:

визначено особливості фінансування наукових установ: здійснюється з різноманітних фондів коштів; основними фінансовими джерелами є

бюджетне фінансування та власні надходження наукових установ; є безповоротним і безоплатним; має плановий характер та реалізується на окремі цілі; виділяється на реалізацію визначених завдань наукових установ;

встановлено, що фінансування наукових установ насамперед залежить від характеру здійснюваних ними наукових досліджень, які поділяються на фундаментальні і прикладні;

висловлено пропозицію реформувати законодавство у сфері фінансування наукових установ, що дозволить ефективно використовувати надані державою бюджетні ресурси, а також залучати науковими установами додаткові кошти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть стати основою для подальших наукових досліджень проблем фінансово-правових засад діяльності наукових установ; у навчальному процесі при викладанні курсу фінансове право; при написанні підручників і навчальних посібників, що пов'язані з питаннями теоретичних основ фінансування наукових установ.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Обсяг рукопису становить 101 сторінку.

РОЗДІЛ 1

Загальна характеристика фінансування наукових установ

1.1. Поняття та особливості фінансування наукових установ

Конкурентоздатність держави в загальносвітовому масштабі залежить у значній мірі від розвитку науки та ефективній діяльності наукових установ цієї країни. Науковий потенціал держави забезпечує розвиток соціальної сфери суспільства, економічне зростання, становлення громадянського суспільства і функціонування сучасної правової та демократичної держави.

Сьогоднішній етап розвитку незалежної України потребує консолідації суспільної свідомості навколо ідей побудови гуманістично-орієнтованої, демократичної і соціально відповідальної держави [70, с. 27].

Розвиток соціальної політики держави перебуває на досить низькому рівні. Глобальних та комплексних перетворень на сьогодні і відповідно їх фінансування в сфері науки очікувати досить важко. Фінансування наукових установ в останніх роках дає підстави говорити про відсутність пріоритетів держави у фінансовому забезпеченні даних установ і розвитку наукової сфери загалом. Незважаючи на те, що наукові установи можуть забезпечувати інноваційний розвиток української держави, вони стали небажаними суб'єктами, які фактично здійснювали діяльність на безоплатній основі. На фінансуванні наукових установ держава змогла економити та заощадити бюджетні кошти.

Постійне фінансування за залишковим принципом наукових установ негативно вплинуло на самих науковців та результативності їх досліджень. Так, наукові колективи втратили багатьох видатних дослідників, молоді вчені виїжджали за кордон, перестали діяти авторитетні наукові школи при провідних наукових установах, наукові розробки та винаходи через брак фінансування практично перестали реалізовуватись.

Правове забезпечення соціального прогресу може бути більш ефективним тоді, коли воно комплексно, синхронно, водночас впливає на соціальну сферу. Інакше навіть частковий ефект може звести нанівець більш радикальні нововведення, якщо вони будуть застосовуватись лише в одній з областей життя і недостатньо професійно, без тісного взаємозв'язку зі всіма іншими засобами впливу на соціальні відносини [52, с. 16].

Науково-технологічна та інноваційна політика України в найближчі роки й у перспективі буде спрямована на забезпечення науково-технічного прогресу, розвиток наукоємних виробництв, подолання ресурсовитратного характеру виробництва і його технологічне відновлення, підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції і виходу її на міжнародні ринки збуту. Механізмами реалізації такої політики є:

- концентрація ресурсів на проведенні фундаментальних і прикладних досліджень за напрямками, в яких Україна має значний науковий, технологічний і виробничий потенціал, спроможний забезпечити вихід вітчизняної продукції на внутрішній і світовий ринки;

- запровадження ринкових механізмів підтримки прикладних досліджень і розробок, розширення участі малого і середнього бізнесу в науково-технічному й інноваційному розвитку;

- запровадження програмно-цільового підходу до фінансування академічного, освітянського і галузевого секторів наукової сфери;

- приведення системи правового захисту об'єктів інтелектуальної власності у відповідність із міжнародними нормами і введення її в господарський обіг;

- розвиток і запровадження в Україні новітніх інформаційних технологій [70, с. 25-26].

Розвиток науки і техніки є головним фактором прогресу самого суспільства. Для покращення рівня науки, техніки та інноватики в Україні виникає необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної

культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

На сьогодні економіка розвинутих країн є інноваційною, що суттєво впливає як на рівень конкурентоспроможності країн, так і на рівень життя їх населення. Тому збільшення фінансових потоків на наукові дослідження та інновації дасть можливість значно поліпшити продуктивність виробництва та конкурентоспроможність України [81, с. 63]. На сьогодні необхідність ефективного фінансування наукових установ обумовлено необхідністю подолання відставання України від загальносвітових тенденцій розвитку науки і техніки. Водночас фінансово-правові проблеми діяльності наукових установ останніх років свідчать про необхідність концептуального та системного вдосконалення правового механізму фінансування наукових установ.

Для розуміння сутності фінансування наукових установ для початку розкриємо основні підходи щодо фінансово-правової категорії фінансування.

Найбільш універсально фінансування висвітлюють як діяльність, пов'язану із забезпеченням грошовими ресурсами соціальних, економічних, освітніх, культурних, управлінських, оборонних та інших потреб держави, її органів, установ, підприємств, організацій та громадян [87, с. 282].

Фінансування наукових установ проводиться з різноманітних фондів коштів.

Саме тому у практиці фінансової діяльності держави по розподілу коштів, зібраних в її централізовані фонди, перш за все в державний бюджет, найпоширенішим є метод фінансування, тобто безповоротного, безвідплатного, цільового, планового відпуску грошових коштів з централізованого фонду. Якщо фінансові ресурси виділяються з державного бюджету, то це бюджетне фінансування. При виділенні грошових коштів з

відомчих фондів, наприклад, фондів міністерств, фінансування набуває характер відомчого. При наявності у складі фінансової системи позабюджетних фондів, як це поширено в Україні може мати місце фінансування з позабюджетних фондів. Тобто, вид фінансування визначається тим, з якого державного фонду коштів виділяються гроші [73, с. 173]. Звідси фінансування наукових установ може здійснюватись за допомогою таких основних фінансових джерел як бюджетне фінансування та власні надходження наукових установ.

Фінансування - безоплатне й безповоротне виділення коштів з державних або муніципальних фінансових фондів на публічні потреби [83, с. 381].

Тому фінансування виступає безповоротним (виключає повернення матеріальних ресурсів до фонду) і безоплатним (не встановлюється оплата за надання матеріальних ресурсів) наданням коштів у різних формах для здійснення визначеної діяльності. При цьому таке фінансування має плановий характер та реалізується на окремі цілі. Вказані правовідносини, що пов'язані з виділенням, використанням та контролем за цільовим використанням коштів завжди мають публічний характер.

Разом з тим безоплатність і безповоротність фінансування у вітчизняній фінансово-правовій науці відрізняють від кредитування під яким розуміють надання позик на умовах відповідно платності та поворотності.

Фінансування також розкривають як постачання підприємств, установ, організацій коштами з певних джерел на конкретні цілі [85, с. 127], а також як процес утворення і постачання підприємств, організацій грошовими засобами, сформованими за рахунок утворення різних фондів і резервів [55, с. 654].

Представники економічної науки визначають фінансування як забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень,

будівництва і переобладнання підприємств, а також утримання бюджетних організацій тощо [51, с. 948].

Таким чином, фінансування слід розглядати як безповоротний та безвідплатний відпуск коштів із певних фондів коштів на реалізацію публічних потреб держави.

Наука може розглядатися в різноманітних значеннях. Вона є однією з найважливіших сфер суспільного життя країни, ключовим елементом соціальної сфери суспільства. Наука є однією найбільш розвинутих галузей кожної держави та спрямована на технологічний розвиток сучасного суспільства.

Головними напрямками розвитку науки в Україні є:

- створення сучасної інфраструктури науки і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграція освіти, науки і виробництва;

- підвищення престижу наукової і науково-технічної діяльності;

- розвиток фундаментальних, пошукових і прикладних досліджень з пріоритетних напрямів науки в тісному зв'язку з підготовкою спеціалістів, наукових і науково-педагогічних національних кадрів;

- надання динамічного розвитку гуманітарним, соціально-економічним, природничим і технічним наукам для забезпечення високої якості загальної і фахової підготовки, удосконалення системи навчання і виховання;

- всебічне використання наукового потенціалу системи освіти для забезпечення та розвитку науки і культури, розробка, виготовлення науково-інтелектуальної, науково-технічної продукції [70, с. 25].

Фінансові ресурси, що спрямовуються на потреби наукових установ дозволяють купувати необхідні приладдя, обладнання, техніку, виплачувати зарплату науковим колективам тощо.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [13] наукова установа визначена як юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, утворена в установленому

законодавством порядку, для якої наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною. При цьому закон до наукових установ відносить такі її види: науково-дослідну, науково-технологічну, науково-технічну та науково-практичну установи. Основні принципи організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України, що затверджені Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 180 [34] підкреслюють те, що наукова установа, а саме науково-дослідний інститут та інша наукова установа – обсерваторія, ботанічний сад, дендропарк, заповідник, бібліотека, музей, науково-технічний (технологічний) комплекс тощо, що перебувають у віданні Національної академії наук України, є державними науковими установами, що засновані на державній власності.

Водночас цілісне визначення фінансування наукових установ у вітчизняних нормативних актах відсутнє, що вказує на можливість неоднозначного розуміння його сутності.

Загалом джерелами фінансування є кошти державного і місцевих бюджетів, власні кошти підприємств та організацій (самофінансування), кредити (позики) та інші кошти [87, с. 282]. Подібно інші дослідники залежно від джерел фінансування виокремлюють три його види: бюджетне, самофінансування, кредитування [42, с. 352]. При цьому бюджетне фінансування реалізується за допомогою бюджетних ресурсів, самофінансування шляхом покриття витрат наукових установ за рахунок їх власних коштів, а кредитування відповідно за рахунок надання державою кредиту на визначені потреби.

Джерела фінансування вищої освіти і науки класифіковано за такими ознаками: за видом послуг (плата за навчання, надходження від наукової діяльності, надходження від господарської та виробничої діяльності, плата за оренду майна, надходження від реалізації майна); за способом формування (кошти загального фонду державного та місцевих бюджетів, власні надходження бюджетних установ, благодійні внески, гранти та дарунки, кошти, що надходять для виконання конкретних доручень від

юридичних та фізичних осіб, кредит, копни інноваційних компаній); за видом діяльності (основні, допоміжні); за формою власності (державні, приватні); за постійністю надходження (постійні, тимчасові); за належністю до держави (вітчизняні, іноземні) [39, с. 293].

У сучасних дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних, вже немає сумнівів в тому, що держава повинна не просто втручатися в науково-технічну сферу, але має свідомо і цілеспрямовано розробляти та реалізовувати державну науково-технічну політику. При цьому враховуються стан економіки країни, державні і соціальні пріоритети, специфіка розвитку. Науково-технічна політика тісно пов'язана з концепцією національної безпеки, стратегічними концепціями розвитку країни [57, с. 81].

Фінансування наукової діяльності здійснювалося в країнах світу з різних джерел. В одних країнах історично переважало державне фінансування (зокрема, країни ЄС), в інших, таких як США, Південна Корея, більшою мірою було представлено фінансування за рахунок коштів приватних осіб та підприємств. Водночас, в останнє 10-ліття ХХ ст. тенденція диверсифікації джерел фінансування науки набула поширення в усіх країнах [81, с. 64].

Фінансування наукових установ України повинно здійснюватись насамперед за рахунок державних ресурсів у формі безповоротного та безоплатного виділення з бюджетних коштів для забезпечення діяльності наукових установ. Крім того, наукові бюджетні установи повинні використовувати бюджетні кошти для вирішення власних передбачених законодавством завдань. Також вони повинні самостійно розпоряджатись власними надходженнями для повноцінного розвитку та функціонування наукових установ. Тому можна виділити фінансування наукових установ за джерелами у формі бюджетного фінансування та власних надходжень зазначених установ.

Основними напрямками рішення проблеми підвищення ефективності використання науково-технологічного потенціалу є:

- удосконалення системи державного управління шляхом науково-технологічного розвитку, насамперед через забезпечення реалізації функцій Міністерства освіти і науки України як основного в системі центральних органів виконавчої влади з реалізації державної політики в науково-технологічній сфері;

- забезпечення поетапного збільшення обсягів бюджетного фінансування науки і створення необхідних умов для залучення до науково-технологічної сфери позабюджетних асигнувань;

- розробка і реалізація комплексу заходів, спрямованих на заохочення молоді до участі в науково-технологічній діяльності [70, с. 26-27].

Крім того, необхідно переглянути існуючі механізми розподілу та використання бюджетного фінансування науки з метою підвищення результативності діяльності та ефективності управління державним сектором наукових досліджень і розробок, а також створення ефективних механізмів стимулювання залучення позабюджетних коштів у наукову сферу. З урахуванням існуючого рівня наукоємності валового внутрішнього продукту України, масштабів вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок та ролі бюджетного фінансування науки у соціальному забезпеченні наукових працівників розв'язання проблеми передбачається здійснювати шляхом:

- збереження існуючих обсягів базового фінансування діяльності бюджетних наукових установ з урахуванням зростання обсягу мінімальної заробітної плати та росту цін і тарифів на оплату послуг зв'язку, енергоносіїв та комунальних послуг;

- підвищення конкуренції у сфері наукових досліджень і розробок шляхом спрямування додаткових бюджетних коштів на виконання проектів наукових досліджень і розробок, що відбиратимуться на конкурсній основі в рамках виконання державних наукових і науково-технічних програм,

державного замовлення на створення новітніх технологій, а також грантового фінансування;

- оптимізації системи бюджетних наукових установ з урахуванням результатів їх атестації на основі незалежного оцінювання наукових результатів, кадрового та матеріально-технічного потенціалу;

- забезпечення незалежної наукової і науково-технічної експертизи проектів, що подаються на фінансування за рахунок коштів державного бюджету, розширення практики залучення до експертизи провідних іноземних експертів;

- спрощення процедур державних закупівель робіт з виконання наукових досліджень і розробок та процедур отримання грантів на виконання досліджень і розробок від міжнародних організацій;

- розмежування функцій адміністративного та наукового управління у бюджетних наукових установах;

- застосування економічних стимулів для суб'єктів підприємницької діяльності щодо здійснення ними інвестицій, пов'язаних із забезпеченням проведення наукових досліджень і розробок;

- прощення адміністративних процедур комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, створених за кошти державного бюджету [80, с. 186].

Отже, слід виокремити такі особливості фінансування наукових установ: здійснюється з різноманітних фондів коштів; основними фінансовими джерелами виокремлюють бюджетне фінансування та власні надходження наукових установ; є безповоротним і безоплатним; має плановий характер та реалізується на окремі цілі; виділяється на реалізацію визначених завдань наукових установ.

1.2. Нормативна база фінансування наукових установ

На сучасному етапі ефективне фінансування наукових установ обумовлено ключовими завданнями переходу української держави до демократичного устрою і розвитку засад правової держави, а також необхідністю подолання небезпеки відставання України від світових тенденцій економічного та суспільного устрою. Саме пріоритет прав і свобод людини та громадянина ставить за мету розвиток наукової сфери як фактору економічного та соціального прогресу суспільства.

Насамперед висока ефективність науки безпосередньо залежать від законодавчої бази, яка забезпечує її функціонування у суспільстві [41, с. 62].

Фінансування наукових установ на належному рівні залежить від ефективного правового регулювання суспільних правовідносин в сфері діяльності наукових установ. Саме тому проведемо аналіз нормативної бази фінансування наукових установ.

Формування правового поля освіти і науки - одне з найактуальніших завдань для Української держави, оскільки ця галузь є основою розвитку будь-якого суспільства. Усі провідні країни Сходу і Заходу активно розвивають нині так звану інноваційну економіку, ознакою якої є створення все більшої кількості наукових навичок за одиницю часу. При цьому в соціальному розвитку з його пріоритетом людських цінностей на перший план виходять потреби у становленні людиноцентристського суспільства. Щоб реалізувати основне багатство України - інтелект її громадян - слід мати чіткі, загальнозрозумілі правові норми діяльності закладів освіти і науки [61, с. 76].

Усередині ієрархічної структури, залежно від юридичної сили, нормативно-правові акти можна поділити на два види: а) закони і б) підзаконні нормативно-правові акти [51, с. 272].

Правовою базою фінансування наукових установ в Україні є вітчизняні нормативно-правові акти.

Нормативний правовий акт є офіційним письмовим документом, прийнятим уповноваженими суб'єктами правотворчості у визначених законом порядку і формі, який містить норми права. Нормативні правові акти є основною формою права в Україні. Вони становлять єдину ієрархічну систему, яка повинна характеризуватися внутрішньою узгодженістю і забезпечувати правове регулювання в різних сферах суспільних відносин [50, с. 296-299].

Формування правової бази для ефективного фінансування наукових установ є одним з найактуальніших завдань функціонування та розвитку цієї сфери в трансформаційний період розвитку України.

Серед законів виділяється особлива їх група - конституційні. Це конституція і основоположні закони, присвячені головним питанням суспільного і державного ладу [35, с. 224].

Основним законом в Україні є конституція, яка має найвищу юридичну силу з-поміж інших нормативно-правових актів і гарантує для кожного верховенство права.

Основні засади науки базуються на положеннях, що закріплені в основному законі держави - Конституції України, яка має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на конституції і повинні їй відповідати. У своїй перспективній і поточній діяльності розвиток науки і освіти - галузей, які формують людський потенціал, має бути стратегічним і пріоритетним завданням держави [41, с. 62].

Держава відповідно ст. 13 Конституції України [1] забезпечує соціальну спрямованість економіки та створює рівні умови для реалізації потреб особистості у науково-технічній творчості, забезпечення власної та суспільної користі.

Ключові пріоритети діяльності наукових установ закріплені основним законом держави. Так, ст. 54 Конституції України визначено, що громадянам гарантується свобода зокрема наукової і технічної творчості, а також те, що

держава сприяє розвитку науки та встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Тому держава має приділяти велику увагу фінансуванню наукової та науково-технічної діяльності, що включає фінансування фундаментальних досліджень та видатків на розробку перспективних технологій і пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу [81, с. 63]. На жаль дане конституційне право не реалізується належним чином.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Тому на державу покладається обов'язок приділяти велику увагу фінансуванню наукової та науково-технічної діяльності, що включає фінансування фундаментальних досліджень та видатків на розробку перспективних технологій і пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу [69, с. 428].

Таким чином, закріплене основним законом право на розвиток науки повинно забезпечуватись належним фінансуванням наукових установ.

Також основним законом держави закріплено обов'язок вітчизняного уряду забезпечувати проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, політики у сфері науки, розробляти і здійснювати загальнодержавні програми науково-технічного розвитку України.

Закони поділяються на окремі види за різними критеріями. Зокрема, виокремлюють кодифіковані закони — нормативні акти, затверджені законами, в яких узагальнюються і систематизуються норми права, що регулюють певну групу суспільних відносин. Кодифіковані закони приймаються у формі кодексів та основ законодавства [50, с. 301].

Важливе значення мають кодифіковані нормативні акти. Бюджетний кодекс як кодифікований законодавчий акт систематизує норми бюджетного права, визначає засади та структуру бюджетної системи України, принципи, основи, правові засади функціонування бюджетного прогресу та міжбюджетних відносин і відповідальність за порушення бюджетного

законодавства [63, с. 88]. Даний кодекс виступає основою фінансового законодавства держави.

Бюджетним кодексом України [2] регламентовано правові засади видатків бюджету та власних надходжень бюджетних наукових установ.

Захищеними видатками державного бюджету кодекс визнає видатки загального фонду на фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки.

Водночас до видатків, що здійснюються з державного бюджету відповідно до ст. 87 Бюджетного кодексу України належать видатки зокрема на фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення, а також оплату послуг по підготовці наукових кадрів у наукових установах на умовах державного замовлення.

Тому Бюджетний кодекс України виступає ключовим нормативним актом, що закріплює правові засади видатків на діяльність наукових установ.

Закон - це нормативний правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому порядку вищим представницьким органом держави або безпосередньо народом, який визначає відправні засади правового регулювання суспільних відносин [50, с. 299].

Окрім бюджетного кодексу до бюджетних законів слід віднести закон про державний бюджет, котрий щороку приймається парламентом. Такий законодавчий акт являється ключовим фінансовим планом по акумулюванню, розподілі і використанні централізованого державного грошового фонду країни. Крім того, він закріплює коло фінансово-правових відносин, котрі мають грошовий характер і відносяться до бюджетних правовідносин, котрі реалізуються у процесі фінансової діяльності держави.

Закон про Державний бюджет України - це закон, який затверджує повноваження органів державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду. Бюджет України є основним фінансовим планом по створенню і використанню

централізованого фонду коштів, який затверджується законом вищого представницького органу влади і внаслідок цього сам стає законом [82, с. 40].

Приймаючи такий закон держава встановлює на відповідний рік розмір видатків на розвиток науки і зокрема на діяльність наукових установ. На жаль такий розмір фінансування в останніх роках не достатній для сучасної української науки.

За своїм матеріальним змістом закон є правовим актом, що присвячений основним питанням життя держави, тобто регулювання найбільш важливих типових і стійких відносин у суспільстві. У законах містяться юридичні приписи, в яких закріплюються основи суспільного і державного ладу, принципи організації та форми діяльності державного апарату, основні права і обов'язки громадян і т.д. За допомогою законів здійснюється регулювання господарського і культурного устрою, фінансової діяльності держави [35, с. 220].

Нормативна база фінансування наукових установ представлена також законами про розвиток науки в Україні, а також законодавчими нормами даних законів щодо фінансування наукової і науково-технічної діяльності.

Базовим нормативним актом, що регулює правові основи діяльності наукових установ є Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. [13], котрий регламентує фінансові засади функціонування, а також розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Крім того, законом передбачена більша самостійність наукових установ у використанні власних надходжень і нові передумови використання об'єктів інтелектуальної власності.

Рівень розвитку науки і техніки відповідно до базового закону є визначальним чинником для прогресу суспільства, а також при підвищенні добробуту кожного громадянина, його духовного та інтелектуального розвитку. Цим відповідно зумовлена необхідність ключової державної підтримки щодо розвитку науки як фактора економічного зростання і невід'ємної складової частини національної культури та освіти, створення

усіх умов для реалізації інтелектуального потенціалу кожного громадянина у галузі наукової і науково-технічної діяльності, а також по забезпеченню використання сучасних досягнень вітчизняної та світової науки і техніки щодо задоволення соціальних, економічних та культурних потреб тощо.

Наукова діяльність є виключно інтелектуальною працею, яка завжди цінувалася в кожному суспільстві, а вчені та наукові працівники завжди були її науково мислячим потенціалом, а тому розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб [38, с. 232].

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» встановлює, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у визначеному розмірі, а саме не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту держави (ст. 48). При цьому видатки на наукову і науково-технічну діяльність за рахунок державного бюджету визначено захищеними статтями видатків бюджету. Крім того, кошти державного бюджету виділяють на підтримку основної діяльності державних наукових установ, котрі отримують фінансування з державного бюджету.

Ефективність законодавства є, по суті, мірилом можливостей державної влади впливати юридичними засобами на розвиток суспільних відносин у вигідному для неї напрямі. Це дає підстави говорити про забезпечення ефективності законодавства як про функціональну діяльність.

Ефективність законодавства повинна стати мірилом демократії, сили держави, гарантією прав людини [52, с. 3].

У практичній площині правовий зміст Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» частково не відповідає фінансово-правовим реаліям і носить декларативний характер щодо низки норм. Такий стан речей обумовлено насамперед відсутністю належного правового механізму при реалізації конкретних фінансових правовідносин, а також не наділення фактичним правовим змістом фінансово-правових норм для розвитку наукових установ.

Стан фінансового забезпечення науки не відповідає сучасним тенденціям її розвитку і фактично є критичним, що може призвести до незворотніх та руйнівних процесів у науці. Тому слід додати до ст. 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норму про гарантії збільшення фінансування наукової і науково-технічної діяльності до рівня розвинутих країн.

Саме тому питання вдосконалення законодавства, що регулює суспільні відносини по фінансуванню наукових установ на сьогодні набуває особливої актуальності. Необхідно комплексно модернізувати сферу науки з одночасним виділенням на наукові цілі достатніх матеріальних ресурсів.

Деякі питання фінансування наукових установ врегульовано спеціальними законами.

Питання фінансових основ експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи врегульовано Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 р. [5].

Так, здійснення державної наукової і науково-технічної експертизи може фінансуватися за рахунок коштів державного бюджету, позабюджетних фондів або ж коштів самого замовника.

Крім того, кошти для проведення даної експертизи передбачаються в межах бюджетних асигнувань окремим рядком зокрема на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Водночас експертизу, яку проводить державна установа за дорученням державних органів може фінансуватися бюджетними коштами, передбаченими на її утримання.

Засади створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації врегульовано Законом України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. [4]. Закон зокрема закріпив економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, отриманні, використанні та поширенні науково-технічної інформації.

Також даним законом визначається, що підлягають обов'язковій реєстрації та обліку результати науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної та іншої науково-технічної діяльності, фінансування котрої повністю або частково здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Законом України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» від 07.02.2002 р. [8] передбачено правові гарантії по ефективному використанню державних коштів та майнового комплексу Національної академії наук України, а також національних галузевих академій наук для задоволення державних і суспільних потреб.

Так, Національна академія наук України, національні галузеві академії наук були засновані на засадах державної власності і відповідно фінансуються з державного бюджету та інших джерел фінансування.

Разом з тим, з державного бюджету фінансування Національної академії наук України, національних галузевих академій наук може здійснюватися на основі базового та програмно-цільового фінансування. При цьому базове фінансування Національної академії наук України, національних галузевих академій наук гарантує здійснення

фундаментальних наукових досліджень, функціонування інфраструктури та актуалізацію матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності, охорону важливих наукових об'єктів та об'єктів, котрі становлять національне надбання, а також підготовку наукових кадрів. У свою чергу програмно-цільове фінансування проводиться на конкурсних засадах.

Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. [7] закріплено правові та організаційні основи цілісної системи по формуванню та реалізації пріоритетних напрямів у сфері розвитку науки і техніки.

Крім того, реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки гарантується при розробленні та виконанні за визначеними пріоритетними тематичними напрямами наукових досліджень і науково-технічних розробок визначених державних цільових програм, при державному замовленні на науково-технічну продукцію, підготовці наукових кадрів, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукових досліджень і науково-технічних розробок. Такі пріоритетні напрями розвитку науки і техніки визначені законом на період до 2020 року (фундаментальні наукові дослідження тощо).

Фінансування наукових досліджень також передбачено у Законі України «Про освіту» від 23.05.1991 р. [3]. Зокрема, фінансування фундаментальних та пошукових наукових досліджень, наукових програм, проектів державного значення у вищих навчальних закладах, науково-дослідних установах системи освіти реалізується на конкурсній основі в обсязі не меншому десяти відсотків державних коштів, котрі надаються на утримання вищих навчальних закладів. При цьому, фінансування прикладних досліджень, розробок здійснюється за рахунок бюджету та інших джерел, а результати досліджень реалізуються як товар у відповідності до вітчизняного законодавства.

Види нормативних актів - це їх підрозділ відповідно до об'єктивно існуючої ієрархічної структури. Отже, вихідним критерієм для віднесення

нормативного акта до того чи іншого виду служить його юридична сила [35, с. 218]. Правовий механізм фінансування наукових установ України деталізовано у вітчизняних підзаконних нормативних актах, котрі за юридичної силою знаходяться на нижчому рівні, ніж закони.

Поняття «підзаконні акти» відображає одну спільну рису їх змісту - те, що вони ґрунтуються на законі, а також одну загальну особливість їх юридичної сили - те, що вони законам не суперечать. В іншому ж такі акти багато в чому різняться між собою, мають суттєві особливості і за змістом, і за юридичною силою. Причому останній із зазначених критеріїв стосовно підзаконних актів враховується у зв'язку з двома ознаками: компетенцією правотворчого органу і сферою (областю) дії акта [35, с. 227-228].

В Україні сформовано базу підзаконних нормативних актів, норми котрих спрямовані на врегулювання питань фінансування наукових установ.

Ключові положення фінансування наукових установ розкриваються у підзаконних актах уряду, а саме постановвах Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку конкурсного відбору наукових установ і проектно-конструкторських організацій, яким надаватиметься адресне фінансування для виконання розробок, спрямованих на створення новітніх технологій та продукції, визначення обсягів цього фінансування і здійснення контролю за використанням коштів» від 23.11.1995 р. № 934 [23], «Питання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи» від 15.06.2000 р. № 979 [24], «Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування» від 04.08.2000 р. № 1222 [25], «Про затвердження Положення про Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави» від 23.04.2001 р. № 380 [26], «Про Державний фонд фундаментальних досліджень» від 24.12.2001 р. № 1717 [27], «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» від

28.02.2002 р. № 228 [28], «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами» від 28.07.2003 р. № 1180 [29], «Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету» від 25.08.2004 р. № 1084 [30], «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року» від 07.09.2011 р. № 942 [31] тощо.

Важливими актами для врегулювання фінансово-правових відносин діяльності наукових установ мають такі укази Президента України: «Про державну підтримку наукової діяльності Академії наук України» від 22.03.1994 р. № 100/94 [14], «Про державну підтримку наукових установ, які працюють над новітніми науково-технічними розробками» від 26.07.1995 р. № 661/95 [15], «Про додаткові заходи щодо державної підтримки Національної академії наук України» від 10.03.2000 р. № 456/2000 [16], «Про додаткові заходи щодо підтримки молодих учених» від 09.04.2002 р. № 315/2002 [17], «Про Положення про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених» від 24.12.2002 р. № 1210/2002 [18], «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери» від 16.05.2008 р. № 444/2008 [19], «Про Положення про щорічні гранти Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень» від 17.06.2009 р. № 446/2009 [20] та ін.

Серед підзаконних нормативно-правових актів України також важливе значення мають акти, що закріплюють фінансування науково-дослідних робіт наукових установ. До таких можна віднести Постанову Верховної ради України «Про стан науки та її роль в економічному розвитку України» від 01.07.1994 р. № 73/94-ВР [22].

Відомчі акти головним чином містять норми, які розвивають, конкретизують та доповнюють правові приписи законів та постанов уряду.

Нормативно-правові акти міністерств і відомств є актами спеціальної компетенції і, як правило, поширюють свою дію лише на підпорядковані об'єкти, хоч інколи вони носять міжгалузевий і навіть загальний характер [74, с. 64].

Так, головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є Міністерство освіти і науки України, котре видає накази, організовує, а також контролює їх виконання.

Відповідно до Статуту Національної академії наук України [33] вона виступає правонаступником Академії наук України, котра була заснована ще в 1918 р. і називалась Українською академією наук, Всеукраїнською академією наук або ж Академією наук Української РСР.

Національна академія наук України у власній діяльності діє на підставі Конституції України, законів України, актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших актів законодавства та власного Статуту.

Академія виступає вищою науковою самоврядною організацією України, котра заснована на державній власності. Діяльність самої академії спрямована на отримання певних нових та узагальнення наявних знань про природу, людину і суспільство, створення наукових основ науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку нашої країни, всебічного сприяння практичному застосуванню висновків наукових досліджень, підготовки висококваліфікованих наукових кадрів, формування наукового світогляду в українському суспільстві. Крім того, академія організує і проводить фундаментальні та прикладні дослідження з самих найважливіших проблем природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук, що постають в країні.

На основі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», інших актів законодавства, а також у відповідності до п. 7.14.8

Статуту Національної академії наук України розроблено Основні принципи організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України, що затверджені Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 180 [34]. Даний акт визначає основні правові, організаційні, а також фінансові засади діяльності кожної наукової установи Національної академії наук України.

З часу проголошення незалежності України, як зазначалось вище, було прийнято цілу низку законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на державну підтримку наукової і науково-технічної діяльності, зокрема фундаментальної науки, інноваційного розвитку тощо. Однак ці акти мають загальний характер, не враховують особливості правового статусу, організації та діяльності Національної академії наук України, її науково-дослідних установ та інших підрозділів. До того ж потенціал зазначених актів не може бути реалізований повною мірою через наявність існуючих колізій між нормами загального і спеціального законодавства, а також через невиправдане фактичне поширення на сферу академічної науки і діяльності Національної академії наук України багатьох загальних норм законодавства (цивільного, господарського, фінансового, податкового, бюджетного, митного, трудового тощо), які не враховують особливостей існуючих правовідносин у зазначеній сфері.

За таких обставин подальше істотне вдосконалення правового статусу і підвищення рівня правового забезпечення організації та діяльності Національної академії наук України (поряд з внесенням відповідних змін і доповнень до чинного законодавства та статутних актів Академії) має здійснюватися на основі спеціального комплексного і належним чином кодифікованого Закону України «Про Національну академію наук України» [65, с. 7-8].

Внутрішні і зовнішні пріоритети освітянського, наукового законотворення обумовлюють питання щодо загальної ідеології цього процесу. Ідеологія законотворчості освітньо-наукової галузі - своєрідний дух

законів, які регулюють відносини у сфері освіти, науки - формується на основі чотирьох основних соціокультурних потоків: об'єктивно-історичного процесу українського державотворення; загально-цивілізаційного повороту людства до демократії; традиційної української національної культури і народної педагогіки; науково-методологічних засадах розвитку системи психолого-педагогічних наук [41, с. 54-55].

Вся сукупність суспільних відносин пов'язаних з функціонуванням та фінансуванням системи наукових установ та закладів регламентує окрема галузь законодавства про наукову, науково-технічну діяльність та інноваційну діяльність. Це зокрема закріплено Наказом Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5 «Класифікатор галузей законодавства України» [32].

Стан фінансування наукових установ вказує на необхідності оновлення вітчизняного законодавства. Неналежне правове регулювання, а також недосконалість законодавства породжують неефективне фінансування наукових установ, а тому слід реформувати законодавство у сфері фінансування наукових установ, що дозволить ефективно використовувати надані державою бюджетні ресурси, а також залучати науковими установами додаткові кошти.

Висновки до розділу 1

1. Фінансування наукових установ в останніх роках дає підстави говорити про відсутність пріоритетів держави у фінансовому забезпеченні даних установ і розвитку наукової сфери загалом. Постійне фінансування за залишковим принципом наукових установ негативно вплинув на самих науковців та результативності їх досліджень. Так, наукові колективи втратили багатьох видатних дослідників, молоді вчені виїжджали за кордон, перестали діяти авторитетні наукові школи при провідних наукових

установах, наукові розробки та винаходи через брак фінансування практично перестали реалізовуватись.

На сьогодні необхідність ефективного фінансування наукових установ обумовлено необхідністю подолання відставання України від загальносвітових тенденцій розвитку науки і техніки. Водночас фінансово-правові проблеми діяльності наукових установ останніх років свідчать про необхідність концептуального та системного вдосконалення правового механізму фінансування наукових установ.

2. Фінансування є безповоротним та безвідплатним відпуском коштів із певних фондів коштів на реалізацію публічних потреб держави.

Визначення фінансування наукових установ у вітчизняних нормативних актах відсутнє, що вказує на можливість неоднозначного розуміння його сутності.

3. Особливостями фінансування наукових установ слід виокремити:

- здійснюється з різноманітних фондів коштів;
- основними фінансовими джерелами є бюджетне фінансування та власні надходження наукових установ;
- є безповоротним і безоплатним;
- має плановий характер та реалізується на окремі цілі;
- виділяється на реалізацію визначених завдань наукових установ.

4. Фінансування наукових установ на належному рівні залежить від ефективного правового регулювання суспільних правовідносин в сфері діяльності наукових установ. Правовою базою фінансування наукових установ в Україні є вітчизняні нормативно-правові акти. Так, ключові пріоритети діяльності наукових установ закріплені Конституцією України. При цьому, закріплене основним законом право на розвиток науки повинно забезпечуватись належним фінансуванням наукових установ. Бюджетний кодекс України виступає нормативним актом, що закріплює правові засади видатків на діяльність наукових установ.

В Україні також сформовано базу підзаконних нормативних актів, норми котрих спрямовані на врегулювання питань фінансування наукових установ.

5. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» є головним нормативним актом, що регулює правові основи діяльності наукових установ.

У практичній площині правовий зміст Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» частково не відповідає фінансово-правовим реаліям і носить декларативний характер щодо низки норм. Такий стан речей обумовлено насамперед відсутністю належного правового механізму при реалізації конкретних фінансових правовідносин, а також не наділення фактичним правовим змістом фінансово-правових норм для розвитку наукових установ. Так, слід додати до ст. 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норму про гарантії збільшення фінансування наукової і науково-технічної діяльності до рівня розвинутих країн.

6. Питання вдосконалення законодавства, що регулює суспільні відносини по фінансуванню наукових установ на сьогодні набуває особливої актуальності. Необхідно комплексно модернізувати сферу науки з одночасним виділенням на наукові цілі достатніх матеріальних ресурсів.

Неналежне правове регулювання, а також недосконалість законодавства породжують неефективне фінансування наукових установ, а тому слід реформувати законодавство у сфері фінансування наукових установ, що дозволить ефективно використовувати надані державою бюджетні ресурси, а також залучати науковими установами додаткові кошти.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАУКОВИХ УСТАНОВ

2.1. Сутність та зміст фінансово-правового статусу наукових установ

Фінансово-правове становище будь-якого суб'єкта фінансових правовідносин у правовій площині становить його фінансово-правовий статус.

Термінологічний зворот «правовий статус» широко використовується в юридичній науці, особливо в теорії права. У галузевих науках ця категорія досить ґрунтовно досліджена у конституційному, адміністративному, цивільному та трудовому праві [64, с. 92].

Наукові установи є закладами, що діють на бюджетній основі, а відповідно виступають бюджетними установами. Згідно з Бюджетним кодексом України [2] бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи відповідно є неприбутковими.

Загальні ознаки бюджетних організацій: являються юридичними особами публічного права з державною чи комунальною формою власності; кошторисна форма бюджетного фінансування; невиробничий характер діяльності; економічний результат діяльності – неприбутковий.

Варто відмітити, що основним джерелом коштів бюджетних установ є державний та місцевий бюджети [59, с. 92].

Серед загальних ознак, що притаманні бюджетним закладам, можна виділити такі: правосуб'єктність (юридичні особи публічного права); форма власності (державна чи комунальна); форма бюджетного фінансування

(кошторисне фінансування); характер діяльності (невиробничий); економічний результат діяльності (неприбутковий).

Специфічні ознаки бюджетних установ:

– правовий статус – юридична особа (бюджетний орган, бюджетна організація, бюджетна установа) або відокремлений підрозділ (структурна одиниця) бюджетної організації;

– правовий режим майна – головний розпорядник бюджетних коштів (бюджетний орган), розпорядник бюджетних коштів другого ступеня (бюджетна організація), розпорядник бюджетних коштів третього ступеня (бюджетна установа);

– форми реалізації права власності – користування (всі типи бюджетних закладів), розпорядження (бюджетний орган, бюджетна організація), володіння (бюджетний орган) [75].

Складовою частиною правового статусу виступає правосуб'єктність.

Правосуб'єктність — це суспільно-юридична властивість, яку норми права приводять у відповідність до вимог економічного базису, потреб суспільного розвитку; в той же час правосуб'єктність є саме властивістю особи — таким її суспільно-юридичним станом, який за своєю природою невід'ємний від особи [35, с. 139].

Правосуб'єктність є ключовою ознакою бюджетних наукових установ, оскільки вона передбачена нормами права і надає можливість або здатність їм бути суб'єктами права. Дана категорія рідко застосовується у фінансово-правовій науці, хоча в теорії права надійно увійшла до категоріального апарату пізнання правової реальності.

Правосуб'єктність являє собою суспільно-юридичну рису осіб і, відповідно, має дві сторони - суспільну та юридичну. І якщо суспільна сторона правосуб'єктності залежить від об'єктивних законів суспільного розвитку та потреб суспільства, то юридична сторона набуває свого значення в обов'язковому закріпленні ознак суб'єктів права в юридичних нормах, тобто загальнообов'язкових правилах поведінки.

Правосуб'єктність складається із правоздатності та дієздатності. При цьому правоздатність – це обумовлена правом спроможність особи мати суб'єктивні юридичні права та обов'язки, тобто бути учасником правовідношення. Говорячи про правоздатність, ми говоримо про здатність суб'єкта бути носієм прав та обов'язків. Дієздатність у свою чергу, являє собою обумовлену правом спроможність своїми власними діями (бездіяльністю) набувати суб'єктивні юридичні права та обов'язки, здійснювати та припиняти їх. Елементом дієздатності виступає деліктоздатність, що являє собою спроможність особи нести майнову відповідальність у випадках нанесення шкоди іншим особам [44, с. 39].

Теорія правової науки також розкриває правосуб'єктність, що складається з двох основних структурних елементів: по-перше, здатність володіти правами і нести обов'язки (правоздатність) і, по-друге, здатність самостійно здійснювати права і обов'язки (дієздатність) [35, с. 139].

Фінансово-правовий статус суб'єктів бюджетних правовідносин розкривається через бюджетну діяльність. Тобто фінансова діяльність держави та органів місцевого самоврядування є способом реалізації фінансово-правового статусу (або ж одним із способів реалізації їх правового статусу). Те ж саме можна сказати про бюджетну діяльність і бюджетно-правовий статус. Особливе місце у змісті фінансово-правового статусу суб'єктів бюджетних правовідносин посідають гарантії їх діяльності [64, с. 93].

Фінансово-правовий статус можна розглядати через категорію фінансової правосуб'єктності. Так, фінансово-правовий статус виступає як фінансова правосуб'єктність в поєднанні з іншими правами та обов'язками.

Тому фінансова правосуб'єктність виступає складною категорією, що відзначається єдністю фінансової правоздатності та дієздатності, не може реалізовуватися за наявності лише однієї з даних характеристик, де фінансова правоздатність являє обумовлену фінансово-правовими нормами можливість суб'єктів права мати суб'єктивні права і нести юридичні обов'язки у сфері

публічної фінансової діяльності, а фінансова дієздатність розуміється як обумовлена правовими нормами здатність суб'єктів фінансового права своїми діями набувати і здійснювати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки в тій же сфері публічної фінансової діяльності [44, с. 39].

Правосуб'єктність наукових установ складається насамперед із закріплених обов'язків таких установ, а також пов'язаних з ними правами. Реалізація прав можлива виключно при виконанні обов'язків.

Тому розкриття сутності та правового змісту фінансово-правового статусу наукових установ надає можливість розмежувати фінансові права та фінансові обов'язки від інших прав та обов'язків, що гарантує фінансову дисципліну та контроль при застосуванні фінансово-правових норм. При цьому фінансово-правовий статус наукових установ слід розглядати як систему гарантованих та законодавчо закріплених фінансових прав та обов'язків наукових установ при створенні, розподілі та використанні бюджетних фондів коштів.

В Україні діє широка мережа наукових установ з її координуючим центром – Національною академією наук України. Всі науково-дослідні організації загальнонаукового профілю перебувають у віданні Національної академії наук України і здійснюють розробку теоретичних проблем, що мають загальнодержавне значення. Вони включають науково-дослідні, конструкторські, проектно-конструкторські та технологічні організації, підпорядковані різним міністерствам і відомствам, що здійснюють розробку проблем прикладного характеру [80, с. 183].

Наукові установи в Україні поділені на три групи.

1. Установи Академії наук України. До них належать установи, в яких досліджують фундаментальну науку: фізику, математику, хімію тощо. До складу Академії наук України входять п'ять галузевих академій: медична, педагогічна, правова, мистецтв, сільськогосподарських наук. Вони включають науково-дослідні інститути, центри і лабораторії.

2. Відомчі установи. При Президенті України, міністерствах, відомствах функціонують науково-дослідні установи, що проводять дослідження для конкретного напрямку діяльності. Наприклад, при Президенті створено Національний інститут стратегічних досліджень і Академія управління, при Національному банку України - Українська академія банківської справи тощо.

3. Установи, що підпорядковані Міністерству освіти і науки. У цих наукових закладах навчаються студенти і ведеться науково-дослідна робота [42, с. 358].

Національна академія наук України та галузеві академії є суб'єктами, за допомогою яких фінансується наука [62, с. 105].

Фінансово-правовий статус Національної академії наук України закріплено Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. [13] та Статутом Національної академії наук України [33].

Згідно чинного законодавства України функціонування Національної академії наук України ґрунтується на всебічній підтримці її статутної діяльності державою, безстроковій та безоплатній передачі в користування Академії без зміни форми державної власності всього потужного академічного майнового комплексу, створеного протягом багатьох десятиліть.

Водночас, визнання високого державного статусу Національної академії наук України, її особливої ролі загальнонаціонального інтелектуального центру реалізовано у розвитку внутрішньої самоврядності Академії як потужної наукової корпорації, що полягає у самостійному визначенні тематики досліджень, своєї структури, вирішенні науково-організаційних, майнових, господарських, кадрових питань, здійсненні міжнародних наукових зв'язків тощо [65, с. 7].

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Національна академія наук України розглядається як вища наукова самоврядна організація. При цьому вона заснована на державній власності і

виступає державною організацією, котра створена як неприбуткова державна бюджетна установа України.

Кошти для діяльності академії наук кожного року передбачаються у державному бюджеті окремим рядком. Фінансування академії наук може також здійснюватися за рахунок інших джерел, котрі не заборонені вітчизняним законодавством. Разом з тим, академія наук виступає головним розпорядником бюджетних коштів.

Також вищезгаданий закон до національних галузевих академій наук відносить: Національну академію аграрних наук України, Національну академію медичних наук України, Національну академію педагогічних наук України, Національну академію правових наук України, Національну академію мистецтв України. Дані установи є самоврядними науковими організаціями, котрі засновані на державній формі власності і є державними організаціями, що створені зокрема як неприбуткові державні бюджетні установи. Крім того, національні галузеві академії наук також виступають головними розпорядниками бюджетних коштів.

Діючим Статутом Національної академії наук України також передбачено, що Національна академія наук України виступає як державна організація, що створена у формі неприбуткової державної бюджетної установи.

Національна академія наук України зокрема має у своєму розпорядженні наукові установи, організації, підприємства, об'єкти соціальної сфери, котрі забезпечують її функціонування.

У складі Національної академії наук України діють:

- Міжвідомча рада з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні, котра утворена Національною академією наук України України спільно з центральним органом виконавчої влади, котрий формує та реалізує державну політику у галузі наукової і науково-технічної діяльності, та національними галузевими академіями наук зокрема для сприяння розвитку фундаментальних досліджень і надійному використанню їх

результатів у прикладних дослідженнях й науково-технічних розробках за важливими напрямками розвитку науки і техніки. Так, нормативне Положення про Міжвідомчу раду з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні та її склад в визначеному законодавстві порядку затверджує Кабінет Міністрів України при пропозиціях Національної академії наук України та центрального органу виконавчої влади, котрий формує та реалізовує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, що погоджені Національною радою з питань науки і технологій;

- Рада президентів академій наук України, котра виступає постійно діючим колегіальним органом та поєднує президентів Національної академії наук України і національних галузевих академій наук України для координування діяльності цих академій.

Національна академія наук України виступає як вища наукова самоврядна організація України і реалізує незалежну наукову оцінку проектів стратегічних, прогнозних і програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій і ін.), за дорученням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та з власної ініціативи створює пропозиції у сфері засад державної наукової і науково-технічної політики, прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку держави, а також проводить наукову експертизу проектів законів, державних рішень і визначених програм.

Тому при розгляді фінансово-правового статусу наукової установи слід підкреслити, що кожна наукова установа є учасником фінансових правовідносин по утворенню, розподілу та витрачання бюджетних фондів коштів. Так, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук виступають головними розпорядниками бюджетних коштів, належать до бюджетних установ, засновані на державній формі власності і є неприбутковими.

Відповідно до Основних принципів організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України, затверджених Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 180 [34] кожна наукова установа Національної академії наук України діє відповідно до Конституції України, Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та інших актів законодавства, Статуту Національної академії наук України, Основних принципів організації та діяльності наукової установи та власного статуту.

Насамперед слід підкреслити, що наукова установа Національної академії наук України створюється, реорганізується та ліквідується за рішенням Президії Національної академії наук України, а наукові установи, які мають подвійне підпорядкування створюються єдиним рішенням Національної академії наук України та центрального органу виконавчої влади України, котрий проводить формування та здійснює реалізацію державної політики в галузі наукової та науково-технічної діяльності чи іншого центрального органу виконавчої влади.

Крім того, кожна наукова установа Національної академії наук України має діяти на основі статуту, який також затверджується Президією Національної академії наук України.

Мета створення та діяльності наукової установи Національної академії наук України - проведення наукових досліджень, котрі спрямовані на здобуття та використання цілком нових знань у певних галузях науки, впровадження наукових і науково-технічних знань в практичне використання, підготовка висококваліфікованих наукових кадрів, гарантування соціальних, економічних і культурних потреб та інноваційного розвитку української держави. При цьому, для кожної такої наукової установи наукова та науково-технічна діяльність виступає основною.

Усі наукові установи Національної академії наук України входять до структури відділення Національної академії наук України або ж підпорядковуються самій Президії Національної академії наук України.

Належність такої наукової установи до окремого відділення Національної академії наук України, переведення наукової установи з одного відділення до іншого, а також підпорядкування даної установи безпосередньо Президії Національної академії наук України визначає сама Президія за поданням вченої ради наукової установи та з погодженням з відділенням Національної академії наук України.

Тому наукові установи є юридичними особами державної форми власності, які мають особливий порядок створення і їхня правоздатність та дієздатність збігаються в часі. Лише з моменту створення наукова установа набуває фінансової правосуб'єктності.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачено створення Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави. Такий реєстр наукових установ діє з метою надання державної підтримки науковим установам усіх форм власності, діяльність яких має важливе значення для науки, економіки та виробництва.

Наукові установи, котрі включені до даного реєстру:

- можуть користуватися податковими пільгами відповідно чинного законодавства;
- не мають права змінювати свою наукову і науково-технічну діяльність на якісь інші види діяльності;
- повинні не менш як 50 відсотків власного доходу надавати на здійснення наукової та науково-технічної діяльності, а також для розвитку матеріально-технічної бази, що необхідна для здійснення наукових досліджень і різноманітних науково-технічних (експериментальних) розробок.

Положенням про Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.2001 р. № 380 [26] визначено, що Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави є переліком науково-дослідних,

науково-технічних, науково-технологічних, науково-практичних установ усіх форм власності та вищих навчальних закладів усіх форм власності, діяльність яких має важливе значення для розвитку науки, економіки і виробництва. До реєстру включаються насамперед наукові установи, які пройшли державну атестацію.

2.2. Повноваження наукових установ як суб'єктів фінансових правовідносин

На практиці фінансово-правовий статус реалізується у процесі, коли суб'єкти публічної влади вступають у фінансові (зокрема, бюджетні) правовідносини і переходять із категорії «суб'єкт фінансового права» у категорію «суб'єкт фінансових правовідносин» [64, с. 92].

При обов'язку реалізувати суб'єктивне право слід говорити про повноваження. Повноваження виступають одночасно правами і обов'язками. Саме використання наданих можливостей у формі формально вираженого способу, а не на власний розсуд, вказує про отримані повноваження.

Наукові установи наділені фінансовими правами і обов'язками вітчизняним законодавством. Відповідно повноваження наукових установ як суб'єктів фінансових правовідносин полягають у фінансових зобов'язаннях по реалізації визначених державою конкретних суб'єктивних прав.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [13] основна діяльність наукових установ розглядається як проведення фундаментальних досліджень, прикладних наукових і науково-технічних (експериментальних) розробок, надання науково-технічних послуг, проведення наукової і науково-технічної експертизи, підготовка наукових кадрів, розвиток і збереження наукової інфраструктури.

Основні завдання наукової установи Національної академії наук України деталізовані в Основних принципах організації та діяльності

наукової установи Національної академії наук України, затверджених Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 180 [34].

До основних завдань належить:

- реалізація фундаментальних, а також прикладних наукових досліджень з важливих напрямів науки і техніки для отримання нових наукових знань та їх використання для практичних потреб;

- здійснення науково-технічних (експериментальних) розробок, котрі базуються на певних наукових знаннях, що отримані у результаті наукових досліджень чи практичного досвіду, для впровадження таких знань до стадії в практичне використання;

- провадження науково-технічних послуг;

- здійснення наукової і науково-технічної експертизи;

- підготування наукових кадрів вищої кваліфікації в магістратурі, аспірантурі, докторантурі;

- гарантування високої якості досліджень і науково-технічних розробок, регулярне накопичення та підсумування наукових результатів, надання умов для реалізації творчих здібностей наукового колективу, а також соціальний захист працівників;

- охорона і розвиток наукової інфраструктури;

- поінформування суспільства про результати власної діяльності.

Фінансування наукових установ насамперед залежить від характеру здійснюваних ними наукових досліджень, які поділяються на фундаментальні і прикладні.

Основні повноваження вітчизняних наукових установ базуються насамперед у сфері реалізації фундаментальних досліджень, які потребують значних фінансових ресурсів держави, а тому фінансуються в основному за рахунок бюджетних коштів. Прикладні дослідження, що їх проводять наукові установи, реалізуються для отримання практичного результату, а тому вони викликають значний інтерес не лише для держави та суспільства, але також

для бізнесу. Тому прикладні дослідження наукових установ отримують підтримку не тільки з бюджету, але й з додаткових джерел.

Для підтримки фундаментальних наукових досліджень, котрі здійснюються науковими установами, діє Державний фонд фундаментальних досліджень, повноваження якого врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про Державний фонд фундаментальних досліджень» від 24 грудня 2001 р. № 1717 [27].

На фонд покладено ряд ключових завдань, а саме організація та підтримка на конкурсних засадах, у тому числі за грантами фонду фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук, що проводяться зокрема науковими установами, здійснення діяльності, що спрямована на методичне, організаційне і фінансове забезпечення фундаментальних наукових досліджень, гарантування проведення конкурсу наукових проектів на реалізацію грантів президента докторам наук для проведення наукових досліджень, розгляд заявок на отримання грантів президента для здійснення наукових досліджень молодих учених тощо.

Водночас фонд реалізує такі повноваження, що спрямовані на забезпечення адресного фінансування, зокрема на умовах співфінансування, за укладеними договорами про виконання науково-дослідних робіт з переможцями конкурсів та щодо здійснення контролю при використанні наданих за цільовим призначенням коштів та ін.

Для реалізації вказаних повноважень фонд має право розпоряджатися відповідно до чинного законодавства ресурсами, котрі призначені для забезпечення виконання його завдань.

Фінансові ресурси фонду можуть формуватись за рахунок бюджетних коштів, а також добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, зокрема іноземних. Такі ресурси фонду спрямовуються на виконання покладених на нього завдань і на забезпечення його діяльності щодо кошторису видатків.

Підтримка наукових досліджень здійснюється фондом шляхом фінансування на безповоротній та безоплатній основі за укладеними договорами про виконання науково-дослідних робіт з переможцями конкурсів.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачено, що Державний фонд фундаментальних досліджень функціонує до часу утворення Національного фонду досліджень України.

Відповідно до Основних принципів організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України кожна наукова установа відповідно до покладених на неї завдань має такі загальні повноваження:

- розробляє за участю наукового колективу ключові наукові напрями діяльності наукової установи і передає їх для затвердження Президії Національної академії наук України;

- виступає організатором та проводить різноманітні науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, а також технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи у відповідності до затверджених ключових наукових напрямів діяльності та поточних планів наукових досліджень і науково-технічних розробок;

- забезпечує вивчення, аналіз та узагальнення досягнень світової науки за відповідним напрямом і визначає окремі можливості їх використання в усіх галузях суспільного життя, а також бере участь у розробці та здійсненні міжнародних програм і проектів;

- надає прогнози та здійснює наукову експертизу з визначених напрямів науки і техніки;

- при дорученні академії наук або ж самостійно розробляє прогностичні показники, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції, рекомендації з визначених проблем розвитку держави та суспільства, а також реалізує наукову та науково-технічну експертизу у відповідності до укладених з фізичними та юридичними особами договорів;

- приймає участь у конкурсах наукових проєктів, науково-технічних розробок і конкурсах для здобуття грантів, зокрема у міжнародних конкурсах, за результатами таких конкурсів забезпечує виконання відповідних робіт і заходів;

- забезпечує проведення конференцій, нарад, симпозіумів, виставок, наукових шкіл, зокрема міжнародних;

- провадить видавничу діяльність у сфері наукового, освітнього та просвітницького характеру, а також у визначеному порядку є засновником друкованих засобів масової інформації, окремих наукових видавництв, наукових журналів і видань;

- провадить власну офіційну веб-сторінку, гарантує розміщення на ньому інформації про основні наукові напрями, структуру та результати наукової діяльності установи, здійснює періодичне оновлення вказаної інформації, а також сприяє опублікуванню в засобах масової інформації та соціальних мережах суттєвих досягнень і головних подій в житті кожної наукової установи та інших наукових матеріалів, котрі мають суспільний інтерес;

- реалізовує конкурси на заміщення вільних посад наукових працівників, проводить атестацію працівників кожної наукової установи Національної академії наук України;

- створює спеціалізовані вчені ради по захисту дисертацій за спеціальностями у відповідності до ключових наукових напрямів діяльності певної наукової установи;

- здійснює заснування вищих навчальних закладів з метою підготовки спеціалістів за окремими кваліфікаційними рівнями, зокрема магістра і доктора філософії;

- здійснює освітню діяльність у галузі вищої освіти, провадить освітні послуги для підготовки спеціалістів за певними кваліфікаційними рівнями у відповідності до Закону України «Про вищу освіту», зокрема в магістратурі, аспірантурі та докторантурі, реалізує заходи для підвищення кваліфікації

наукових працівників, надає допомогу у розвитку наукової складової у галузі освіти і залучення талановитих молодих осіб до наукової діяльності;

- провадить навчання у сфері післядипломної освіти для перепідготовки наукових працівників та фахівців, створює спільно з університетами, деякими іншими вищими навчальними закладами для підготовки фахівців спеціалізовані кафедри за таким кваліфікаційним рівнем як магістр та доктор філософії;

- розташовує у відповідності до договору, що укладений з іншою науковою установою чи вищим навчальним закладом такі структурні підрозділи чи лабораторії, котрі провадять наукову і науково-технічну діяльність, зокрема на основі даної наукової установи чи даного навчального закладу у відповідності до освітніх програм і тематики окремих наукових досліджень;

- може розробляти склад і штатний розпис у межі виділених коштів, а також затверджує його в установленому порядку для Національної академії наук України;

- підписує угоди (договори) щодо наукового та науково-технічного співробітництва з організаціями та юридичними особами, зокрема іноземними й міжнародними, приймає участь у виконанні міжнародних наукових і науково-технічних програм, проектів у встановленому законодавством порядку;

- приймає участь у функціонуванні наукових товариств, асоціацій, спілок і союзів, зокрема іноземних та міжнародних, а саме на правах їх членів, провадить інші форми спільної діяльності у відповідності до чинного законодавства України. Крім того, при погодженні Національної академії наук України може включатись до об'єднань юридичних осіб для виконання власних статутних завдань при збереженні статусу юридичної особи та фінансової незалежності;

- стає засновником та співзасновником деяких господарських товариств, а також бере участь у формуванні статутного капіталу таких

господарських товариств лише при внесенні до нього майнових прав у сфері інтелектуальної власності, виключні майнові права на котрі зберігаються певною науковою установою;

- здійснює будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт власних основних фондів, а також об'єктів наукового, житлового і іншого соціального призначення;

- може надавати платні послуги за затвердженим переліком, що передбачений законодавством для бюджетних наукових установ, а також у відповідності до статуту наукової установи;

- проводить обробку персональних даних у відповідності до Закону України «Про захист персональних даних».

Основними принципами організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України закріплено засади фінансового забезпечення діяльності наукової установи Національної академії наук України, котрі реалізуються на підставі коштів державного бюджету, що складається з загального та спеціального фондів державного бюджету (власних надходжень), а також її майнового комплексу. При цьому, фінансування ключової діяльності бюджетної наукової установи проводиться у межах тих видатків, що передбачені у кошторисах на певні визначені цілі.

Здійснення фінансування робіт за деякими окремими науковими та науково-технічними програмами і проектами Національної академії наук України, при яких виконавцями виступає наукова установа, і надання їй наукових грантів може здійснюватися у відповідності до затвердженого порядку.

Ватро зазначити, що власні надходження бюджетної наукової установи Національної академії наук України можуть отримуються нею тільки додатково до коштів загального фонду державного бюджету і у відповідності до чинного законодавства надходять до спеціального фонду такої установи. При цьому, власні надходження можуть складатися із коштів, що отримані у визначеному порядку як окрема оплата за надання послуг даною бюджетною

науковою установою у відповідності до її основної діяльності, від додаткової, а саме господарської діяльності, від оплати за здавання майна в оренду, а також від реалізації у визначеному порядку майна (окрім випадків щодо нерухомості).

У склад власних надходжень бюджетної наукової установи відносять і гранти, дарунки, благодійні внески і кошти, котрі така установа може отримувати від підприємств, організацій, а також фізичних осіб та від окремих бюджетних установ для реалізації цільових програм та заходів. Такі надходження бюджетної наукової установи спрямовують для реалізації її статутних завдань.

Наукова установа може самостійно розпоряджатися доходами, а також іншими власними надходженнями, що одержані нею від надання платних послуг, що дозволені у чинному законодавстві. Разом з тим, дані кошти не можна вилучати в дохід держави.

Варто підкреслити, що наукова установа маючи статус неприбуткової організації, здійснює використання доходів лише виключно для фінансування своїх видатків, а також реалізації власної мети, завдань та тих напрямів діяльності, котрі визначені її статутом. Також неприбутковій організації заборонено розподіляти здобуті доходи або ж їх основну частину поміж засновниками (учасниками), членами даної організації, працівниками, членами органів управління та іншими пов'язаними з ними особами.

Наукові установи Національної академії наук України, котрі у повній мірі чи частково отримують фінансування за рахунок коштів державного бюджету, за прийнятим рішенням вченої ради, мають право зараховувати такі власні надходження, котрі отримані від плати за послуг, котрі ними надаються відповідно до основної діяльності, благодійну допомогу, гранти (зокрема кошти, котрі надходять від вітчизняних та іноземних замовників для здійснення наукових, науково-технічних і інноваційних проектів), на визначені спеціальні реєстраційні рахунки, котрі відкрито в територіальних органах центрального органу виконавчої влади, котрий провадить державну

політику у галузі казначейського обслуговування бюджетних коштів, або ж на поточні та вкладні (депозитні) рахунки, що було відкрито в установах банків, що обслуговують державний сектор.

Такі доходи і відсотки, котрі отримано від розміщення в установах банків державного сектору коштів наукової установи на вкладних (депозитних) рахунках, включають до фінансового плану (кошторису) даної наукової установи і можуть бути використані на оплату витрат, що пов'язана із здійсненням та заохоченням наукової діяльності, оплату праці, купівлю майна і його обслуговування, капітальне будівництво та ремонт приміщень у межах передбаченої статутом діяльності даної наукової установи.

Статут Національної академії наук України [33] визначає фінансово-економічні основи діяльності Національної академії наук України.

Так, фінансово-економічною основою діяльності академії виступає здійснення її фінансування з Державного бюджету України, що складається з загального та спеціального (власні надходження) фондів державного бюджету, та її майновий комплекс.

Кошти на цілі діяльності академії щороку повинні визначатися окремим рядком у Державному бюджеті України. Академія виступає головним розпорядником бюджетних коштів.

Бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності академії на основі коштів загального фонду державного бюджету, зокрема базове фінансування, повинні спрямовуватися на реалізацію основної діяльності наукових установ академії, котрі фінансуються з коштів державного бюджету, виконання певних наукових і науково-технічних програм, проектів, а також надання грантів. Фінансування ключової діяльності бюджетних наукових установ академії проводиться у межах видатків, котрі передбачені у кошторисах на оремі цілі. Фінансування деяких наукових і науково-технічних програм та проектів, реалізаторами яких є наукові установи академії, а також зокрема надання їм грантів проводиться у відповідності до затвердженого порядку в самій академії.

Фінансування академії та її наукових установ може відбуватись за рахунок тих джерел, котрі не заборонені вітчизняним законодавством.

Бюджетні наукові установи академії отримують власні надходження додатково до коштів загального фонду державного бюджету і у відповідності до вітчизняного законодавства включаються до спеціального фонду. Власні надходження поділяються на кошти, що отримані в установленому порядку як плата за надання визначених послуг бюджетними науковими установами академії у відповідності з їх основною діяльністю, від визначеної додаткової (а саме господарської) діяльності, від оплат за надання майна в оренду, від реалізації в визначеному законодавством порядку майна (окрім нерухомості).

До власних надходжень самої академії та її бюджетних наукових установ належать також гранти, дарунки, благодійні внески та кошти, котрі отримуються від підприємств, організацій, фізичних осіб, а також від інших бюджетних установ на реалізацію цільових програм та заходів. Власні надходження бюджетних наукових установ академії передають на виконання статутних завдань та використовують відповідно до вітчизняного законодавства.

Усі наукові установи академії, котрі в повній мірі або частково фінансуються з державного бюджету, в порядку, що встановлений урядом, мають право за рішенням вченої ради зараховувати дані власні надходження, що отримані від плати за послуги, котрі надають ними відповідно з їх основною діяльністю, благодійну допомогу, гранти (зокрема кошти, котрі отримуються від вітчизняних та іноземних замовників для здійснення наукових, науково-технічних та інноваційних проектів) на окремі спеціальні реєстраційні рахунки, котрі відкрито в територіальних органах центрального органу виконавчої влади, котрий здійснює державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні або вкладні (депозитні) рахунки, що відкрито в установах банків у державному секторі. Академія та її наукові установи, організації, підприємства, котрі знаходяться у розпорядженні академії, можуть самостійно розпоряджатися

доходами та іншими надходженнями, котрі одержані від надання платних послуг законодавством. Дані матеріальні ресурси не можуть вилучатися в дохід української держави.

Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки Національної академії наук України» від 10 березня 2000 р. № 456/2000 [16] підкреслено виняткове значення Національної академії наук України як вищої наукової організації України. Даним указом визначено основні завдання Національної академії наук України, а саме: участь у формуванні державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності; досягнення світового рівня фундаментальних і прикладних досліджень на пріоритетних напрямках науки та посилення впливу їх результатів на інноваційний розвиток економіки, освіти і культури в нашій державі; підготовка наукових оцінок і прогнозів суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного розвитку держави, її екологічного стану, розроблення відповідних пропозицій і рекомендацій з вказаних положень; підготовка наукових кадрів; сприяння інтеграції вітчизняного інтелектуального потенціалу у світовий науковий простір.

Статутом Національної академії наук України передбачено, що для виконання її основних завдань Національна академія наук України наділена такими повноваженнями:

- приймає участь у реалізації пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних досліджень в нашій країні у сфері природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук;

- здійснює основні шляхи щодо досліджень наукових установ, котрі перебувають у віданні академії, реалізовує програмно-цільову і конкурсну тематику наукових досліджень, проводить конкурсний відбір наукових і науково-технічних проектів, провадить грантову підтримку науковим дослідженням в академії;

- приймає участь у формуванні та здійсненні державних цільових програм, створенні проектів законів, інших нормативно-правових актів і

документів, надає пропозиції та рекомендації на розгляд глави української держави, парламенту, його комітетів, уряду;

- надає органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям і громадянам науково-експертні доповіді, висновки, інформаційні, аналітичні та прогнозні матеріали, окремі пропозиції та висновки щодо питань суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку країни, охорони її навколишнього природного середовища;

- реалізує за дорученням уряду експертну оцінюнку тематики фундаментальних наукових досліджень, котрі планують виконувати за кошти видатків загального фонду державного бюджету;

- провадить міжнародну наукову та науково-технічну співпрацю, приймає участь у реалізації міжнародних науково-технічних програм і проектів, при здійсненні та проведенні міжнародних симпозіумів й інших наукових заходів, підписує угоди з іноземними організаціями, за рішенням українського уряду представляє нашу державу у міжнародних наукових організаціях (академічних об'єднаннях, фахових спілках, товариствах) як їх національний член і здійснює певні членські обов'язки, зокрема фінансові, у розрізі видатків державного бюджету на забезпечення діяльності академії;

- засновує наукові ради, комітети, комісії та ряд інших дорадчо-консультативних органів академії з найважливіших проблем природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук;

- проводить наукові сесії, з'їзди, конференції, а також наради, зокрема міжнародні, з метою обговорення наукових проблем та аспектів координації наукових досліджень;

- забезпечує відповідні умови для творчої і ефективної праці наукових працівників академії, зокрема запроваджує гнучкий режим робочого часу та дистанційний режим праці;

- виступає засновником і надає почесні звання, премії за наукові досягнення, інші нагороди, заохочувальні відзнаки та стипендії академії;

- здійснює освітню діяльність щодо вищої освіти, реалізує освітні послуги при підготовці спеціалістів за різними кваліфікаційними рівнями у відповідності до Закону України «Про вищу освіту», зокрема через магістратуру, аспірантуру та докторантуру, може вживати заходи для підвищення кваліфікації наукових працівників, сприяти розвитку наукової складової у сфері освіти та залученні талановитої молоді до наукової діяльності;

- академія спільно з центральним органом виконавчої влади, котрий здійснює формування і реалізацію державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності, провадить управління діяльністю Національного центру «Малої академія наук України»;

- здійснює на замовлення державних органів та закладів освіти експертизу навчальних програм, підручників, посібників;

- проводить і оприлюднює результати незалежної наукової соціологічної оцінки громадської думки по найважливішим питанням суспільно-громадського життя;

- встановлює власну структуру, створює, реорганізує і ліквідує різноманітні наукові установи, організації, підприємства, котрі є у загальному віданні академії;

- виступає засновником вищих навчальних закладів для підготовки фахівців за різноманітними кваліфікаційними рівнями, зокрема магістра та доктора філософії;

- забезпечує затвердження статутів (положень) наукових установ, організацій, підприємств, котрі перебувають у розпорядженні академії, проводить контроль за їх дотриманням;

- реалізує відповідно до законодавства та Статуту основні повноваження з управління об'єктами майнового комплексу академії;

- забезпечує створення або бере участь у такому створенні в передбаченому порядку науково-навчальних, науково-дослідних об'єднань, є засновником або співзасновником господарських товариств з можливістю

внесення до статутного капіталу майнових прав інтелектуальної власності, здійснює розпорядження корпоративними правами;

- реалізує та проводить конкурси академії для молодих учених для отримання премій, стипендій, грантів, гарантує участь працівників академії у національних та міжнародних конкурсах молодих науковців, забезпечує діяльність Ради молодих вчених академії;

- гарантує функціонування інфраструктури у сфері наукової та науково-технічної діяльності академії, розвиток наукових об'єктів, котрі мають національне надбання;

- проводить збереження рукописів та інших носіїв наукового досягнення учених і діячів культури, а також архівні матеріали наукових установ академії й інших матеріалів, котрі мають важливу наукову, культурну та історичну цінність, здійснює їх систематизацію та наукове опрацювання, відкриває відповідні музеї та музейні колекції, а також бази даних;

- здійснює видавничу діяльність, виступає засновником наукових та інших видань, створює, реорганізовує і ліквідує різноманітні наукові видавництва, котрі знаходяться у складі академії;

- проводить обмін друкованих видань та інших видів носіїв інформації;
- забезпечує будівництво об'єктів наукового, житлового, а також іншого соціального призначення;

- реалізує пропаганду досягнень у сфері науки і техніки, поширює наукові знання, здійснює діяльності наукових громадських організацій; систематично показує результати власних досліджень у засобах масової інформації, а також інших джерелах;

- надає передбачені законодавством платні послуги;
- інші повноваження, а також реалізує іншу діяльність у відповідності до вітчизняного законодавства та Статуту академії.

Здійснення реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу технологій, інформатизації,

формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства здійснює Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України на підставі Указу Президента України, що затвердив Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України від 08.04.2011 р. № 437/2011 [21].

Основні завдання Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України полягають у реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій, інформатизації, формуванні, використанні і захисті державних електронних інформаційних ресурсів та створенні умов для розвитку інформаційного суспільства, а також внесенні на розгляд міністра освіти і науки пропозицій щодо формування у вищезазначених сферах державної політики.

Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України відповідно до покладених на нього завдань наділено наприклад такими повноваженнями:

- проводить узагальнення практики застосування законодавства з питань, котрі належать до його компетенції, здійснює розроблення пропозицій по вдосконаленню законодавчих актів, актів президента, уряд, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подання їх міністру освіти і науки;

- здійснює приготування і подає міністру освіти і науки пропозиції для проектів державних цільових наукових, науково-технічних та інноваційних програм і визначення обсягу коштів з Державного бюджету України для їх фінансування, утворення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti таких установ чи положення;

- здійснює щорічний аналіз результативності реалізації наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій,

ефективності використання державних фінансових, матеріально-технічних ресурсів та кадрового потенціалу;

- провадить реєстр технологій, що створені чи придбані за кошти державного бюджету, здійснює облік та контроль за переданими технологіями і заносить дані про них до створеного Державного реєстру переданих технологій;

- впроваджує пропозиції для формування і використання коштів спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ, котрі належать до сфери його управління, реалізує контроль за їх діяльністю;

- здійснює відбір на конкурсних засадах пропозицій щодо розроблення нових конкурентоспроможних технологій і їх складових для створення нових і модернізації існуючих виробництв і забезпечує їх фінансову підтримку;

- забезпечує проведення державної експертизи технологій та їх складових частин, які куплені за бюджетні кошти, а також створених або куплених за бюджетні кошти технологій та їх складових, котрі передаються юридичним особам, які зареєстровано в інших країнах, або певним фізичним особам - іноземцям або ж особам без громадянства;

- узгоджує трансфер технологій, його складових частин, що створені чи придбані за бюджетні кошти, юридичним особам, котрих зареєстровано в інших державах, або певним фізичним особам - іноземцям або особам без громадянства та проводить їх реєстрацію, а також узгоджує ввезення в Україну технологій або ж їх складові, купівлю котрих передбачено за бюджетні кошти;

- реалізує за пропозицією осіб, які мають права на технології та їх складові, створені за бюджетні кошти, заходи щодо забезпечення фінансування закордонного патентування об'єктів права інтелектуальної власності за рахунок коштів, передбачених на такі цілі в Державному бюджеті України, а також організовує залучення інших надходжень для фінансування закордонного патентування.

Висновки до розділу 2

1. Фінансово-правовий статус є фінансово-правовим становищем будь-якого суб'єкта фінансових правовідносин у правовій площині.

Основною складовою правового статусу виступає правосуб'єктність. Правосуб'єктність є ключовою ознакою бюджетних наукових установ, оскільки вона передбачена нормами права і надає можливість або здатність їм бути суб'єктами права. Тому фінансово-правовий статус виступає як фінансова правосуб'єктність в поєднанні з іншими правами та обов'язками.

Правосуб'єктність наукових установ складається насамперед із закріплених обов'язків таких установ, а також пов'язаних з ними правами. Реалізація прав можлива виключно при виконанні обов'язків.

2. Фінансово-правовий статус наукових установ слід розглядати як систему гарантованих та законодавчо закріплених фінансових прав та обов'язків наукових установ при створенні, розподілі та використанні бюджетних фондів коштів.

Будь-яка наукова установа є учасником фінансових правовідносин по утворенню, розподілу та витрачання бюджетних фондів коштів. Наукові установи є юридичними особами державної форми власності, які мають особливий порядок створення і їхня правоздатність та дієздатність збігаються в часі. Лише з моменту створення наукова установа набуває фінансової правосуб'єктності. Національна академія наук України та національні галузеві академії наук виступають головними розпорядниками бюджетних коштів, належать до бюджетних установ, засновані на державній формі власності і є неприбутковими.

3. Повноваження проявляються при обов'язку реалізації суб'єктивного права. Водночас повноваження виступають одночасно правами і обов'язками. Саме використання наданих можливостей у формі формально вираженого способу, а не на власний розсуд, вказує про отриманні повноваження.

Наукові установи наділені фінансовими правами і обов'язками вітчизняним законодавством. Відповідно повноваження наукових установ як суб'єктів фінансових правовідносин полягають у фінансових зобов'язаннях по реалізації визначених державою конкретних суб'єктивних прав.

4. Фінансування наукових установ насамперед залежить від характеру здійснюваних ними наукових досліджень, які поділяються на фундаментальні і прикладні.

Основні повноваження вітчизняних наукових установ базуються насамперед у сфері реалізації фундаментальних досліджень, які потребують значних фінансових ресурсів держави, а тому фінансуються в основному за рахунок бюджетних коштів. Прикладні дослідження, що їх проводять наукові установи, реалізуються для отримання практичного результату, а тому вони викликають значний інтерес не лише для держави та суспільства, але також для бізнесу. Тому прикладні дослідження наукових установ отримують підтримку не тільки з бюджету, але й з додаткових джерел.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВИХ УСТАНОВ

3.1. Правові аспекти бюджетного фінансування наукових установ

Наука виступає головним чинником інноваційних нововведень, розробки і використання інформаційно-інтелектуальних технологій. На початку 1990-х років Україна мала потужний науково-технічний потенціал, що характеризувався добре розвинутою фундаментальною наукою: наукові школи, унікальні технології з розробки нових матеріалів, біотехнології, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики, електрозварювання, інформаційних технологій, телекомунікацій та зв'язку. Досягнення цих наукових галузей були здатні забезпечити розвиток високотехнологічного виробництва на рівні найвищих світових досягнень. Так, в перші роки незалежності країни, під час переходу від командної до ринкової економіки, що пов'язано було з глибокою економічною кризою, величезним спадом виробництва, різко зменшилися доходи держави і її фінансування на всіх напрямках економічного і соціального розвитку, особливо науки [53, с. 90-91].

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України ключова роль повинна належати складовій частині соціально-культурних закладів і заходів - функціонуванню науки як ефективного результату дії суспільства і як відповідної виробничої сили. При цьому дана наука виступає головною умовою становлення науково-технічного прогресу, а також засобом підйому суспільного виробництва і забезпеченню вироблення конкурентоспроможної ринкової продукції [79]. Характерно, що при показнику наукоємності вітчизняного валового внутрішнього продукту, який в 2-3 рази менший, ніж у провідних країнах світу, наша наука дала ряд принципово важливих і науково значимих результатів. Цей факт можна пояснити тільки тим, що

країна здійснила значний доробок, що був накопичений за попередні роки, однак цей доробок на жаль вичерпується [71, с. 49].

Успішна діяльність наукових установ надзвичайно важлива, оскільки вони створюються для реалізації потреб держави в розвитку інноваційної економіки та задоволення суспільних благ. Від того на скільки успішно будуть функціонувати такі наукові установи залежить рівень їх фінансування.

Джерелами фінансування вітчизняних наукових установ на сьогодні виступають бюджетне фінансування та власні надходження.

Наукові установи України, що належать до бюджетних установ фінансуються насамперед за рахунок бюджетного фінансування.

В умовах ринкових-трансформацій бюджетне фінансування є одним із найважливіших регуляторів соціально-економічних процесів у суспільстві. Його метою було і буде забезпечення соціальних та економічних потреб держави відповідно до закріплених за нею у Конституції України функцій, а також вплив на різні напрями розвитку економіки, соціально-культурної сфери, соціального захисту населення [46, с. 34].

Під бюджетним фінансуванням прийнято розуміти безповоротне надання державою бюджетних коштів підприємствам, організаціям та установам для забезпечення їх функціонування [87, с. 282]. Таке фінансування є необхідним засобом державного фінансування належного розвитку наукових установ.

Також вдало бюджетне фінансування визначають як процес безповоротного, безвідплатного відпуску коштів з відповідного державного та місцевих бюджетів на виконання загальнодержавних функцій, а також функцій місцевого самоврядування та забезпечення функціонування підприємств, установ та організацій, що належать до державної чи комунальної форм власності [48, с. 395]. Тому бюджетне фінансування є виділенням коштів з вказаного бюджету відповідного рівня.

Представники економічної науки подібно визначають бюджетне фінансування як форму централізованого виділення з державного бюджету фінансових ресурсів саме у вигляді безповоротного, безоплатного надання коштів, інвестицій на розвиток економіки, у сфері соціально-культурних заходів, оборону, а також на громадські потреби [51, с. 948], або як певну систему надання коштів підприємствам, установам і організаціям на виконання заходів, передбачених бюджетом [72, с. 443, 452]. Слушно бюджетне фінансування висвітлюють як безповоротне, безвідплатне виділення коштів з бюджету [88, с. 197].

Тому бюджетне фінансування наукових установ є безповоротним та безоплатним використанням бюджетних коштів, які надаються у розпорядження наукових установ для здійснення їх статутної діяльності.

При цьому бюджетне фінансування наукових установ відносять до фінансування соціальної сфери, оскільки наша країна належить до соціальних держав.

Саме при соціальній орієнтації ринкової економіки передбачається спрямування більшої частки бюджетних коштів на задоволення потреб населення, а саме по утриманні об'єктів соціально-культурної сфери та соціальної інфраструктури, а також наданню допомоги незахищеним верствам суспільства [36, с. 37]. Проте в умовах існування бюджетного дефіциту така соціально-культурна сфера є найуразливішою, тому що велика кількість передбачених видатків фінансується за „залишковим принципом”, а саме в останню чергу або ж за дуже скороченими нормативами та нормами [69, с. 420]. Наша держава надає значні кошти на соціальний захист населення, діючі соціальні програми, а за залишковим принципом відбувається фінансування науки, освіти, культури [42, с. 358]. На жаль, такий фактичний стан фінансування маємо і з фінансуванням наукових установ.

Фінансування освіти та науки - одна з найбільш актуальних і гострих проблем перехідної економіки сучасної України. Її суть наочно відображає

реальна суперечність: упродовж років має місце тенденція постійного скорочення у бюджеті частини видатків на гуманітарну сферу суспільства тоді як вона потребує значно більших фінансових потоків і матеріальних витрат задля того, щоб розвиватися, ефективно функціонувати, нарешті конкурувати на світовому ринку науково-освітніх послуг. Отож розрахункова потреба у бюджетних надходженнях до освітян і науковців значно вища за ту, яку реально може задовільнити наша держава [45, с. 151].

З категорією бюджетного фінансування тісно пов'язана категорія видатків.

Видатки розглядають як витрачання тільки фондів грошових коштів [67, с. 230]. Фінансові фонди є грошовими фондами, котрі формуються за рахунок фінансових ресурсів. Призначення таких фінансових фондів полягає у підготовці відповідних умов, які забезпечують задоволення постійно зростаючих потреб у суспільстві [40, с. 596].

Відповідно до Бюджетного кодексу України [2] видатки бюджету є коштами, спрямованими на здійснення програм та заходів, що передбачені відповідним бюджетом.

Окрім понять видатки бюджету у вітчизняній фінансово-правовій науці вживаються терміни державні та публічні видатки.

Державні видатки є таким видом фінансових відносин, котрі пов'язані із постійним цільовим використанням грошових ресурсів [63, с. 223]. Під публічними видатками розуміються витрати публічних фондів грошових коштів, що встановлюють урегульовані правовими нормами соціально-економічні відносини публічного характеру, котрі складаються при розподілі (перерозподілі) та використанні публічних фондів коштів та забезпечують задоволення публічного інтересу, що визнаний державою чи органами місцевого самоврядування [67, с. 230]. При цьому висловлюються думки про заміну категорії „державні видатки” на більш об'ємну – „публічні видатки” [68, с. 61].

Виділяють „соціальні видатки” як різновид публічних видатків з централізованих та децентралізованих фондів [78, с. 34].

Фінансування публічних видатків характеризують як безповоротний, безвідплатний, плановий, регламентований нормами права відпуск коштів з фондів для забезпечення виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування, на соціально-культурні потреби та на розширене відтворення [48, с. 392].

У сфері здійснення видатків виникають правові відносини, котрі мають певні особливості.

Усі фінансові відносини в сфері видатків бюджету повинні виступати тільки як правовідносини. Вони стають невід'ємними від реальних фактичних обставин, а саме використання грошових коштів на покриття видатків, котрі пов'язані з функціонуванням того чи іншого органу державної влади.

Правовідносини в галузі видатків держави характеризуються: по-перше, нерівністю сторін; по-друге, орган держави, який представляє її інтереси та наділений повноваженнями регулювати суспільні відносини в галузі бюджетних видатків, застосовує до органу, який отримує бюджетні асигнування, метод владного примусу; по-третє, держава встановлює види видатків, які фінансуються з бюджету, норми видатків, об'єкти фінансування та стягує за будь-які порушення державних приписів в односторонньому порядку; по-четверте, фінансовий орган не має права оперативної самостійності, як і всі інші учасники цього виду фінансових правовідносин; по-п'яте, суб'єкт відносин, який порушив приписи держави, обов'язково несе відповідальність. Відносини в галузі видатків бюджету є єдиним цілим організаційних та суспільних сторін. Ці відносини постійно потребують правового впливу за допомогою всієї сукупності юридичних засобів, які має у своєму розпорядженні держава [86, с. 83-84].

На розвиток наукової сфери спрямовуються значні бюджетні ресурси. При цьому ключовим бюджетним ресурсом на фінансування наукової установи є кошти Державного бюджету України.

Бюджетний кодекс України не дає визначення Державного бюджету України і це відповідно є прогалиною у вказаному законодавчому акті [43, с. 224].

Державний бюджет є централізованим фондом фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій [40, с. 72]. Відповідно державний бюджет виступає головним фондом коштів та впливає на усю сукупність економічних відносин у країні, а також реалізує фінансову політику країни у формі законодавчого акту.

Бюджетні кошти, що акумульовані у державному бюджеті, виступають основою бюджетної системи країни. Саме тому видатки з державного бюджету, що реалізуються коштами бюджетного фінансування, стають для наукової установи основними матеріальними ресурсами.

Видатки Державного бюджету України є економічними стосунками, які виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів держави і відповідно його використанням за цільовим призначенням [47, с. 45].

Відповідно до ст. 87 Бюджетного кодексу України [2] з Державного бюджету України здійснюються видатки на наукову сферу, а саме на фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і також сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародних наукових та інформаційних зв'язків державного значення, оплату послуг щодо підготовки наукових кадрів у наукових установах на умовах державного замовлення.

Так, за рахунок бюджетних коштів в Україні проводиться фінансування майже третини наукових і науково-технічних робіт.

Це в основному такі наукові заходи:

- здійснення фундаментальних досліджень і розробки, зокрема оборонного характеру;
- розробки, котрі становлять пріоритетний напрямок розвитку науки і техніки;

- відповідні прикладні науково-технічні розробки загальнодержавного значення;

- науково-технічні розробки, котрі проводять за співробітництва на підставі міждержавних угод [80, с. 183].

Бюджетні наукові установи створюються для проведення наукових та науково-технічних досліджень і відповідно реалізації функцій держави у сфері наукової та науково-технічної діяльності. Бюджетні наукові установи є закладами невиробничої сфери. Їхня діяльність спрямована на реалізацію суспільних потреб.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [13] передбачено фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, яке здійснюється насамперед за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

При цьому закон визначає одним із основних інструментів реалізації державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності саме бюджетне фінансування. Також встановлено, що бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності може бути здійснене за рахунок коштів державного бюджету.

Сам же обсяг коштів державного бюджету, котрі передають на наукову і науково-технічну діяльність, щорічно визначають у законі України про Державний бюджет України як частку валового внутрішнього продукту у відсотковому еквіваленті.

Будь-яка правова норма може бути ефективною тільки тоді, коли вона оснований на досягнутому рівні соціального розвитку. Негативний вплив для суспільства має як запізніле закріплення у праві сформованих суспільних відносин, так і відповідне „забігання наперед”, тобто передчасна фіксація мовою юридичних норм неназрілих можливостей. Дана спроба примусового (з допомогою загальнообов’язковості права) їх запровадження, без відповідного врахування ступеня зрілості таких необхідних об’єктивних (передусім матеріальних) умов так чи інакше буде призводити до швидкого

згасання нововведень, до того, що такі надмір забігаючі наперед правові норми не зможуть витримати випробування життям [52, с. 14].

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» гарантовано, що держава гарантує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі, що відповідно не менший 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту.

Сучасний стан фінансування наукових установ в українській державі є на жаль досить невтішним.

На практиці загальні витрати на проведені наукові дослідження і розробки (з будь-яких джерел) в Україні за останні 15 років коливалися між 1 та 1,36% валового внутрішнього продукту. Найнижчий обсяг державних видатків був у 1999 та 2002 роках – 0,33% та 0,32 % валового внутрішнього продукту, а далі він по трохи зростав, але ніколи ще не перевищував 0,5 % від валового внутрішнього продукту. В Україні в останньому десятилітті фінансування науки жодного разу не досягало свого порогового значення, починаючи з якого можна було б сподіватися на істотний вплив науки на розвиток економіки, при цьому частка бюджетного фінансування вказує на чітку тенденцію до зменшення [71, с. 45]. Неефективним також є розподіл коштів у бюджеті, при чому не відбуваються бажані щодо використання нових джерел фінансування. Тому важливо не тільки на законодавчому рівні задекларувати положення щодо рівня фінансування наукових установ, але й передбачити реальні правові механізми втілення такого на практиці.

Отже, якщо держава не змінить свого теперішнього ставлення до фінансового забезпечення наукових досліджень та інновацій, то Україна буде продовжувати втрачати свої конкурентні позиції економіки. Так, значне відставання щодо теперішнього рівня та погіршення динаміки фінансового забезпечення наукової діяльності в Україні у порівнянні із рядом країн світу вимагає здійснення виважених змін у підходах при залученні альтернативних джерел фінансування для становлення інноваційного шляху розвитку української економіки. Органи державної влади та управління повинні

визначити стратегічні, середньо- й короткострокові пріоритети загальнодержавного рівня, визначитися з власними інноваційно-орієнтованими пріоритетами галузей економіки, розвиток котрих дасть можливість поступово формувати попит на наукові розробки зі сторони реального сектора економіки з метою подолання невідповідності між науковою сферою, освітою та виробництвом [81, с. 64].

Важливо, що видатки на наукову і науково-технічну діяльність з коштів державного бюджету визнаються захищеними статтями видатків бюджету відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Бюджетним кодексом України визначено захищені видатки бюджету як видатки загального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень (ст. 55).

Захищеними видатками державного бюджету визначаються видатки загального фонду зокрема на фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки.

Саме фінансування вищезазначених видатків є внеском у інноваційний майбутній ріст держави.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачено, що кошти державного бюджету, котрі виділяють на підтримку ключової діяльності державних наукових установ, що фінансують за рахунок коштів державного бюджету, проведення наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок вітчизняних університетів, академій, інститутів, фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів.

Бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності за коштами загального фонду державного бюджету спрямовують на забезпечення:

- ключової діяльності державних наукових установ, котрі фінансують коштами державного бюджету, та наукових досліджень університетів, академій, інститутів;

- реалізації окремо визначених наукових і науково-технічних програм, а також проектів та надання грантів.

Крім того, фінансування основної діяльності державних наукових установ, котрі фінансуються за рахунок ресурсів державного бюджету, провадиться у межах тих видатків, котрі передбачені у кошторисах на певні цілі.

Слід також підкреслити, що базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, котрі отримують фінансування за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється для:

- здійснення фундаментальних наукових досліджень;
- підтримання найважливіших для держави напрямів щодо прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, а саме в інтересах національної безпеки та оборони;
- розвитку інфраструктури у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- розвитку матеріально-технічної бази для самостійного проведення наукової і науково-технічної діяльності;
- збереження та розвиток наукових об'єктів, котрі є національним надбанням;
- здійснення підготовки наукових кадрів;
- розробки наукових засад у сфері державної політики та наукового забезпечення по виконанню завдань і функцій, котрі покладені на відповідні органи виконавчої влади;
- надання доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на будь-яких носіях.

Для переведення української економіки на інноваційний шлях розвитку необхідно акцентувати увагу на проведенні, в першу чергу, прикладних досліджень і науково-технічних розробок, результати яких можуть бути безпосередньо впроваджені у виробництво, не знижуючи при цьому ролі фундаментальних досліджень, які не можуть дати швидкого й однозначного результату сьогодні, але без яких є неможливим розвиток як прикладних досліджень, так і науки взагалі. Тому фундаментальна наука у всьому світі значною мірою підтримується за рахунок держави [60].

Сучасний підхід до форм бюджетного фінансування розглядає їх як способи надання бюджетних коштів на заходи, передбачені у бюджеті відповідно до наукових принципів. Виділяють також такі три найважливіші форми бюджетного фінансування як кошторисне фінансування, бюджетне інвестування та державні трансферти. Роль основної форми бюджетного фінансування відводиться кошторисному, оскільки саме за його допомогою здійснюється переважна більшість видатків бюджетів, забезпечується функціонування виробничої та соціальної інфраструктур, оборони й управління [46, с. 38-39].

Слід зазначити, що кошторисно-бюджетне фінансування є методом безповоротного, безвідплатного відпуску грошових коштів, котрі виділяють на утримання установ, що перебувають на повному фінансуванні з бюджету, а саме на основі фінансових планів - кошторисів витрат та виступає однією з стадій виконання Державного бюджету України за видатками [76, с. 154]. Кошторисне фінансування характеризується такими ознаками: виділенням коштів з бюджету та їх наданням установам і організаціям соціально-культурної сфери, оборони, органів державного управління, які перебувають на бюджетному фінансуванні; основним документом, за яким здійснюється таке надання бюджетних коштів є кошторис бюджетної установи [46, с. 39].

Тому сутністю кошторисно-бюджетного фінансування наукових установ є покриття необхідних витрат для особистої діяльності за рахунок коштів державного бюджету на основі кошторисів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України під кошторисом розуміють основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень. Бюджетними установами виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Такі бюджетні установи є неприбутковими.

Науково-дослідні організації, котрі отримують фінансування за рахунок бюджетних коштів, складають такий кошторис доходів і видатків за встановленою формою. Кількість бюджетних асигнувань може залежати від обсягів здійснених робіт, виробничих показників науково-технічних досліджень, закріплених бюджетних норм, нормативів, тарифів і ін. Можливі витрати для кожного наукового закладу формують в залежності від плану науково-дослідних робіт і відображають в кошторисі за категоріями видатків вітчизняної бюджетної класифікації [79].

Відповідно до Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 228 [28] кошторис бюджетної установи має складатися із загального та спеціального фонду. Так, загальний фонд складається із надходжень загального фонду бюджету та відповідно розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків на виконання бюджетною установою її основних функцій. Щодо спеціального фонду, то він є складовою частиною кошторису бюджетної установи і містить відповідний обсяг надходжень із спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за економічною класифікацією видатків на здійснення передбачених видатків, а також на

реалізацію пріоритетних заходів, котрі пов'язані з виконанням установою своїх основних функцій.

Установі виділяються бюджетні кошти тільки за наявності у неї затвердженого кошторису, плану асигнувань загального фонду бюджету, плану надання кредитів із загального фонду бюджету, плану спеціального фонду, а зокрема науковій установі також за наявності затвердженого плану використання бюджетних коштів і помісячного плану використання таких коштів.

Кошторисне фінансування, має власні переваги, а також недоліки. Серед переваг можна зазначити те, що за допомогою даного методу забезпечується відповідність доходної та видаткової частини кошторису. Також кошторисне фінансування передбачає жорсткий та постійний фінансовий контроль за витрачанням грошових коштів.

Але не варто забувати, що фінансування на основі кошторису має також і вагомі недоліки. Кошторисний метод не має окремих стимулів до раціонального й ефективного господарювання та відповідно не передбачає взаємозв'язку між рівнем щодо фінансування бюджетної установи та здійсненими результатами її діяльності. Тому можуть фінансуватись лише мережі бюджетних установ, а не відповідно надані ними послуги. В деяких випадках у межах такої бюджетної організації можна застосовувати і кошторисне фінансування, і також комерційну діяльність, а отже дана установа виступає суб'єктом господарювання. Організація може надавати платні послуги та проводити іншу підприємницьку діяльність, котра дозволена вітчизняним законодавством. Отримані кошти будуть включатись до спеціального фонду кошторису і відповідно використовуватись за цільовим призначенням [59, с. 94].

Одним з ключових напрямків науково-технічної стратегії Європейського Союзу визначено нарощування витрат на науку та доведення їх рівня в кожній європейській країні протягом наступного десятиріччя щонайменше до 3% валового внутрішнього продукту [58].

Натомість в Україні показники щодо фінансування науки протягом останніх років невпинно погіршуються. Це негативно відображається на показниках інноваційної діяльності в економіці і таким чином погіршує її конкурентоспроможність. Неefективним виступає розподіл коштів у бюджеті та не відбуваються необхідні зміни у пошуку нових джерел фінансування даної галузі. Отже, якщо держава не змінить своїх підходів щодо фінансового забезпечення наукових досліджень та інновацій, то вона буде продовжувати втрачати власні конкурентні позиції у економіці [71, с. 48-49].

Важливим критерієм ефективності законодавства є його організаційне та матеріально-фінансове забезпечення. Можна впевнено сказати, що це чи не одна з найістотніших проблем правокористування і водночас механізму правового регулювання в цілому [52, с. 79]. Тому видатки на реалізацію завдань наукових установ повинні бути нормативно закріплені на законодавчому рівні.

Пріоритетним завданням ставиться удосконалення відповідно до чинного законодавства діючої системи державного фінансування розвитку, у тому числі вітчизняної науки. Необхідні принципово нові засади щодо політики капітальних видатків країни, котрі мають скласти основу бюджету розвитку. До даного бюджету розвитку мають бути включені передбачені у бюджеті централізовані капітальні вкладення, видатки на науку, а також галузеві програми розвитку та інші капітальні видатки. Бюджет розвитку мав би складатись за програмно-цільовим підходом та подаватись разом з розробленим проектом державного бюджету як складова частина програми у сфері економічного і соціального розвитку [40, с. 88-89].

Система фінансування науки в Україні, котру отримали від Радянського Союзу, не відповідає сучасним викликам і відповідно потребує докорінного реформування, а саме:

1. У бюджетному фінансуванні наукової сфери в державі повинні більш активно застосовуватись програмно-цільові та грантові принципи

розподілу коштів на проведення наукових досліджень, котрі мають важливе значення для вирішення соціально-економічних проблем країни. Такі інструменти бюджетного фінансування є більш поширені за кордоном, а в Україні на їх частку припадає лише 5,7% від загального обсягу бюджетного фінансування науки.

2. З метою диверсифікації джерел фінансування наукової діяльності слід внести необхідні зміни в законодавство України та забезпечити створення державних і недержавних наукових фондів, галузевих інноваційних та інвестиційних фондів, венчурних фірм, фінансово-кредитних установ, а також інших форм підтримки науково-інноваційної сфери із залученням на вигідних умовах під державні гарантії фінансів приватного капіталу, які б фінансово забезпечували створення та апробацію науково-технічних розробок та доведення їх до промислового виробництва.

3. При дефіциті державних коштів та з метою підвищення зацікавленості до результатів наукових досліджень зі сторони вітчизняних підприємців державі слід створити для них економічно сприятливі умови, а саме: застосовувати податкові, кредитні, митні пільги, субсидії, ввести санкції за випуск застарілої продукції та невикористання екологічнобезпечних, ресурсо- та енергоощадних технологій. Вказані непрямі методи фінансування наукової діяльності до того ж є економічно обґрунтованими, бо вимагають значно менших бюджетних коштів, ніж пряме фінансування та становлять широкі коло суб'єктів наукової й інноваційної діяльності.

4. Назріла гостра потреба реформування системи оплати праці в Україні, бо за умов наявності дешевої робочої сили підприємцю немає необхідності економити власні кошти, впроваджувати новітні технології, втілювати різноманітні інноваційні ідеї тощо [80, с. 185-186].

Для покращення фінансового забезпечення сфери науки в Україні потрібен системний комплекс заходів, однак застосувавши концептуальний підхід виділили ті з них, які є найбільш актуальними та вагомими у сучасних економічних умовах. До них віднесемо:

- створення ефективної системи розподілу публічних ресурсів;
- забезпечення сприятливої системи фінансового регулювання НДДКР;
- створення у країні системи перерозподілу фінансово-кредитних ризиків НДДКР;
- налагодження співпраці із закордонними суб'єктами НДДКР [71, с. 48].

Бюджетне фінансування наукових установ повинно докорінно змінитись і перейти від фінансування за залишковим принципом до ефективного і планомірного фінансування наукових установ.

3.2. Правові основи власних надходжень наукових установ

Фінансування наукових установ повинно здійснюватись на багатовекторних засадах, у тому числі з власних надходжень. Наукові установи, котрі перебували виключно на бюджетному фінансуванні, на сьогодні можуть надавати комерційні послуги та хоча б частково фінансуватись з інших джерел. Такі можливості породжують конкурентне середовище і відповідно надають можливість до пошуку додаткових коштів за-для діяльності наукових установ. Саме тому при зменшенні фінансування за допомогою бюджетних коштів обумовили можливості залучення та використання власних надходжень наукових установ.

Реалії сьогодення вказують, що розвиток власних фінансових джерел за своїми обсягами почали перевищувати державні фінанси, і це відповідно стало об'єктивною реальністю [54, с. 37].

Розвиток ринкових відносин та негарзди у діяльності фінансової системи країни вплинули на сферу фінансування бюджетних установ. Тому видаткова складова більшості з таких установ отримала підкріплення за допомогою додаткових небюджетних доходів.

Тому держава для вирішення проблеми забезпечення необхідної кількості матеріальних ресурсів на ефективну діяльність наукових установ дозволяє отримувати та розпоряджатись власними коштами.

Так, Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [13] фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності здійснюється не тільки за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, але й коштами установ, організацій та підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, а також і інших джерел, котрі не заборонені законом.

Проте такі всі інші джерела, окрім бюджетних слід розглядати як додаткові джерела фінансування. Тому відбувається самофінансування наукових установ з власних джерел за допомогою власних матеріальних ресурсів.

Саме тому одним із найважливіших завдань щодо поліпшення використання ресурсів, котрі надають на утримання соціально-культурних установ, є послідовне впровадження госпрозрахункових форм фінансування їх, а саме самофінансування [40, с. 319].

Самофінансування розглядають одним із методів фінансового забезпечення відтворювальних витрат, котрий ґрунтується на використанні суб'єктом господарювання власних фінансових ресурсів без залучення ресурсів державного бюджету [40, с. 592].

Власні надходження бюджетних установ у відповідності до Бюджетного кодексу України отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету.

Поняття власних надходжень бюджетних установ закріплено Бюджетним кодексом України [2]. Такі матеріальні ресурси є коштами, що отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи. До першої групи відносять надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством. До другої групи - інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

Власні надходження становлять відповідно до Бюджетного кодексу України фінансові ресурси наукової установи з надання платних послуг, надходжень від господарської діяльності, плати за оренду майна, реалізації майна, благодійні внески, гранти, дарунки, кошти, які отримують бюджетні установи для виконання окремих конкретних доручень від підприємств, організацій чи фізичних осіб та від інших бюджетних установ, коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право, а також коштів, що отримують наукові установи як відсотки, котрі було нараховано на залишок коштів на поточних рахунках, що відкрито у банках державного сектору для розміщення вказаних власних надходжень.

Важливо, що власні надходження бюджетних установ можуть використовуватися на:

- покриття витрат, котрі пов'язані з організацією та наданням послуг, котрі надають бюджетні установи відповідно до їх основної діяльності;
- здійснення додаткової (господарської) діяльності таких бюджетних установ;
- забезпечення утримання, облаштування, ремонт, а також купівлю майна бюджетних установ;
- здійснення ремонту, модернізацію чи купівлю нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, котрі пов'язані з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти;
- забезпечення господарських потреб бюджетних установ, у тому числі оплати комунальних послуг і енергоносіїв;
- здійснення основної діяльності бюджетних установ;

- реалізацію цільових заходів.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» деталізує, що державні наукові установи, котрі повністю або частково фінансуються за рахунок державного бюджету, в порядку, що встановлений урядом, можуть зараховувати власні надходження, котрі було отримано від плати за послуги, котрі вони надають згідно з основною діяльністю, благодійну допомогу, гранти (у тому числі кошти, що надходять від вітчизняних та іноземних замовників для реалізації наукових, науково-технічних та інноваційних проектів) за рішенням вченої ради на спеціальні реєстраційні рахунки, що були відкриті в територіальних органах центрального органу виконавчої влади, котрий забезпечує реалізацію державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки, що були відкриті в установах банків державного сектору.

Тому на сучасному етапі кожен бюджетний заклад виступає суб'єктом господарювання і має право мобілізувати кошти при наданні платних послуг і здійснення іншої підприємницької діяльності, що дозволено діючим законодавством. Такі власні надходження, котрі отримує бюджетний заклад, повинні включатись до спеціального фонду кошторису і використовуватись на потреби за їх цільовим призначенням.

При цьому основними джерелами позабюджетних коштів є відповідно кошти за надання платних (договірних) послуг, а також спонсорські кошти, які набувають все ширшого використання [59, с. 94].

Постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. № 1180 затверджено Перелік платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами [29]. До таких послуг, котрі надаються на платній основі науковими установами наприклад відносять проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт, здійснення робіт з діагностики, стандартизації і сертифікації технологічних процесів,

обладнання та матеріалів, метрологічного забезпечення, технічного захисту інформації, реалізація досліджень у сфері розвитку окремих галузей національної економіки та кон'юнктурних досліджень, реалізація наукової та науково-технічної експертизи відповідно до договорів, що укладені з фізичними та юридичними особами в установленому законодавством порядку, заходи з проектування, розроблення та виготовлення експериментальних зразків і дослідних партій матеріалів, речовин, приладів, обладнання та ін.

Важливим джерелом власних надходжень наукових установ можуть бути благодійні внески, котрі надаються на добровільній основі.

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [11] визначає благодійну діяльність як добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. Крім благодійної, закон визначає меценатську діяльність, котра є благодійною діяльністю зокрема у сфері науки і наукових досліджень.

Порядок отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2000 р. № 1222 [25], де зазначається, що благодійні внески можуть надавати благодійники у грошовій формі та як товари, роботи, послуги. При цьому частина коштів, отриманих як благодійні (добровільні) внески і пожертви від юридичних та фізичних осіб, може спрямовуватися на виплату заробітної плати працівників установ і закладів науки, відповідно до кошторисів такої установи і закладу.

Якщо взяти до прикладу зарубіжний досвід, то у розвинених країнах науку, особливо прикладну, фінансують заможні та багаті люди, громадянські спілки. Вони проводять різні добродійні заходи - дарують

землю, готівку, акції, будівлі, тому для цих людей уряд та законодавство зменшують податковий тиск, заохочують їх до співпраці та гарантують їм шану і повагу в суспільстві сталого культурного розвитку [45, с. 151].

В розвинутих країнах було апробовано різні варіанти для поєднання бюджетного фінансування з іншими формами, а саме: навчання за контрактом; залучення матеріальних ресурсів інвесторів; фінансування наукових або інноваційних програм; залучення кредитних коштів; гранти під наукові розробки; фінансування від різноманітних міжнародних фінансових інститутів; різноманітні кошти замовників (приватне підприємство); власні надходження вузів від здійснення дослідницької діяльності; добровільні внески [71, с. 48].

Важливим додатковим фінансовим ресурсом наукових установ слід також виокремити гранти, що є новим явищем в Україні та достатньо часто використовується для фінансування соціально-культурної сфери в світі.

Під грантом розуміють вид матеріальної допомоги, що надають організації (зокрема, некомерційній чи благодійній) або особі для досягнення конкретної, наперед визначеної мети. Термін «грант» з англ. grant означає «дарунок, дарувати». Здебільшого гранти отримують на конкурсній основі та, на відміну від позики, не повертають [49, с. 140].

Наука як активна складова створення матеріальних цінностей перетворилася на безпосередню продуктивну силу, економічну категорію, впливаючи на всі сфери життєдіяльності суспільства. Інтелектуальний потенціал, науково-технологічні новації стають головними чинниками соціально-економічного розвитку людини [70, с. 24-25]. Гранти повинні бути спрямовані на розвиток науки і надаватись науковим установам для реалізації наукових та науково-дослідних проектів чи здійснення наукових досліджень. Зокрема у період слабкого бюджетного фінансування наукових установ гранти могли б становити надійне джерело їх фінансового забезпечення та практичною допомогою у розв'язанні багатьох проблем у

сфері науки. Гранти є цільовими коштами і повинні надаватись науковим установам на безповоротних та неприбуткових засадах.

Грант на законодавчому рівні визначений Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [13]. Під грантом розуміють фінансові чи інші ресурси, котрі надані на безоплатній і безповоротній основі зі сторони держави, юридичних, фізичних осіб, зокрема іноземних, та (або) міжнародних організацій для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, реалізації конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, у тому числі на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками і на умовах, що визначені надавачами гранту.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» підкреслює, що фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності здійснюється у тому числі за рахунок грантів.

Фінансування шляхом надання грантів проводиться насамперед на конкурсній основі з метою:

- проведення наукових досліджень і розробок;
- забезпечення матеріально-технічної бази наукових досліджень і здійснення розробок високого рівня;
- матеріальної підтримки організації та здійснення наукових конференцій, симпозіумів, наукових турнірів, конкурсів наукової творчості, а також інших науково-комунікативних заходів та заходів з проведення популяризації науки;
- здійснення наукового стажування наукових працівників;
- надання доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на будь-якому виді носіїв.

Грантову підтримку фундаментальних наукових досліджень у сфері природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук, а також прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних)

розробок щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки здійснює Національний фонд досліджень України.

Національний фонд досліджень розподіляє кошти на конкурсній основі для підтримки проектів, котрі виступають у формі грантів. Такі кошти розподіляються з урахуванням вимог, що передбачені законодавством у сфері публічних закупівель. Однак застосування процедури торгів не сприяє швидкому та ефективному розвитку науки, оскільки до конкурсного відбору, що оцінюється з погляду отримання цінного наукового результату слід долучати достатньо складний державний механізм проведення публічних закупівель.

При цьому даний фонд забезпечує такі три види грантової підтримки як індивідуальний, колективний та інституційний гранти.

Водночас правовий механізм надання гранту, передбачений ст. 59 Закону України «Про наукову і наукову технічну діяльність», на наш погляд є неповним, оскільки не включає наприклад форм контролю та засад відповідальності за нецільове використання грантових коштів. Тому вважаємо за необхідне доповнити ст. 59 зобов'язаннями щодо звітування про цільове використання наданого гранту, а також встановленням видів відповідальності за його нецільову реалізацію. Також доцільним було б ст. 59 Закону України «Про наукову і наукову технічну діяльність» доповнити нормами про пільгове оподаткування гранту, що допоможе використати значно більшу частину грантових коштів науковими установами на визначені наукові цілі.

Політика Європейського Союзу щодо науково-технологічного розвитку спільноти носить системний та стратегічний характер. Розвиток наукової сфери є серед найбільших пріоритетів європейської економічної та гуманітарної політики як головний фактор підвищення конкурентоспроможності Європи та побудови «суспільства знань». Пріоритетними у здійсненні європейської науково-технологічної політики є принципи субсидіарності, взаємної допомоги та максимальної концентрації

зусиль та ресурсів країн-учасниць. Серед тенденцій сучасної загальноєвропейської політики можна назвати розширення міжнародної співпраці, зокрема з пострадянськими країнами та збільшення обсягів фінансування наукової сфери [58]. Основні напрями міжнародної співпраці в галузі освіти і науки полягають у здійсненні спільних наукових досліджень, співпраці з міжнародними фондами, проведенні міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів; сприянні участі українських науковців і педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном, різноманітних формах освітніх і наукових обмінів, стажуванню й навчанню за кордоном учнів, студентів, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, у виданні та поширенні зарубіжної наукової і навчальної літератури [41, с. 74].

Міжнародне співробітництво при реалізації різних проектів чи програм надає можливість залучати вітчизняним науковим установам грантові ресурси різноманітних міжнародних організацій та фондів. Такі гранти надаються зазвичай на конкурсних умовах, котрі передбачені даним грантодавцем, який контролює процес використання грантових ресурсів та виконання мети надання гранту.

Науково-технічне співробітництво та інтеграція України у світовий науково-технологічний простір є невід'ємною часткою діяльності наукових установ. В останні роки здійснювалися заходи щодо створення договірно-правової бази міжнародного співробітництва у сфері науки і технологій із країнами Союзу Незалежних Держав і Балтії, Європи, США, країнами Азії та Африки. Найбільші обсяги міжнародного співробітництва науковці України здійснюють у рамках програми НАТО, через Український науково-технічний центр і по грантах фонду SRDF [70, с. 27].

Однією із форм фінансування інноваційних проектів та цільових програм бюджетних установ може бути також фандрайзинг. Фандрайзинг — це пошук ресурсів (людей, устаткування, інформації, часу, грошей та ін.) для реалізації проектів або підтримування існування організації. Крім того,

фандрайзинг — це також наука про успішне переконання інших у тому, що діяльність організації заслуговує уваги і підтримки. Приклад роботи фандрайзенгу: придбання авторитету організації; пошук потенційних інвесторів; обґрунтування потреб організації відповідно до інтересів інвесторів; постійна робота з потенційними вкладниками [81, с. 64]. Фінансування бюджетних установ на базі фандрайзингу провадять за допомогою таких фінансових інструментів:

- гранту, під яким розуміють добродійне пожертвування (внесок), що надають донорською організацією для здійснення неприбуткового проекту або відповідної програми;

- наданої безпроцентної поворотної фінансової допомоги (а саме, поворотного гранту), що надають для неприбуткової організації для реалізації проектів, котрі необхідно для отримання доходів у результаті здійснення діяльності щодо проекту. Така поворотна фінансова допомога включає повне або часткове повернення отриманого фінансування;

- оплати за послуги на договірній основі щодо проведення семінарів, досліджень для неприбуткової організації такими фандрайзинговими компаніями [75].

Серед проблем, які доведеться вирішувати найближчим часом, також є гармонізація законодавства національних держав щодо вільного пересування дослідників в межах Європейського Союзу, збільшення національних бюджетів на науку, вдосконалення системи спільного планування досліджень, вирішення питань фінансування розвитку наукової інфраструктури [58].

Висновки до розділу 3

1. На сьогодні джерелами фінансування вітчизняних наукових установ виступають бюджетне фінансування та власні надходження.

Наукові установи України, що належать до бюджетних установ фінансуються насамперед за рахунок бюджетного фінансування. Бюджетне фінансування є виділенням ресурсів з бюджету відповідного рівня.

Бюджетне фінансування наукових установ є безповоротним та безоплатним використанням бюджетних коштів, які надаються у розпорядження наукових установ для здійснення їх статутної діяльності.

2. На розвиток наукової сфери спрямовуються значні бюджетні ресурси. Водночас ключовим бюджетним ресурсом на фінансування наукової установи є кошти Державного бюджету України.

Кошторисно-бюджетне фінансування наукових установ полягає у покритті необхідних витрат для особистої діяльності за рахунок коштів державного бюджету на основі кошторисів.

Сучасний стан фінансування наукових установ в Україні є досить невтішним. Важливо не тільки на законодавчому рівні задекларувати положення щодо рівня фінансування наукових установ, але й передбачити реальні правові механізми втілення такого на практиці. Бюджетне фінансування наукових установ повинно докорінно змінитись і перейти від фінансування за залишковим принципом до ефективного і планомірного фінансування наукових установ.

3. При зменшенні фінансування за допомогою бюджетних коштів обумовили можливість залучення та використання власних надходжень наукових установ. Наукові установи, котрі перебували виключно на бюджетному фінансуванні, на сьогодні можуть надавати комерційні послуги та хоча б частково фінансуватись з інших джерел. Такі можливості породжують конкурентне середовище і відповідно надають можливість до пошуку додаткових коштів за-для діяльності наукових установ. Держава для вирішення проблеми забезпечення необхідної кількості матеріальних ресурсів на ефективну діяльність наукових установ дозволяє отримувати та розпоряджатись власними коштами. Проте такі інші кошти, окрім бюджетних слід розглядати як додаткові джерела фінансування.

4. На сучасному етапі кожна бюджетна наукова установа виступає суб'єктом господарювання і має право мобілізувати кошти при наданні платних послуг і здійснення іншої підприємницької діяльності, що дозволена вітчизняним законодавством. Важливим джерелом власних надходжень наукових установ можуть бути благодійні внески, котрі надаються на добровільній основі.

Важливим додатковим фінансовим ресурсом наукових установ слід також виокремити гранти, що є новим явищем в Україні та достатньо часто використовується для фінансування соціально-культурної сфери в світі. Гранти повинні бути спрямовані на розвиток науки і надаватись науковим установам для реалізації наукових та науково-дослідних проектів чи здійснення наукових досліджень. Зокрема у період слабкого бюджетного фінансування наукових установ гранти могли б становити надійне джерело їх фінансового забезпечення та практичною допомогою у розв'язанні багатьох проблем у сфері науки. Гранти є цільовими коштами і повинні надаватись науковим установам на безповоротних та неприбуткових засадах.

Міжнародне співробітництво при реалізації різних проектів чи програм надає можливість залучати вітчизняним науковим установам грантові ресурси різноманітних міжнародних організацій та фондів. Такі гранти надаються зазвичай на конкурсних умовах, котрі передбачені даним грантодавцем, який контролює процес використання грантових ресурсів та виконання мети надання гранту.

5. Правовий механізм надання гранту, передбачений ст. 59 Закону України «Про наукову і наукову технічну діяльність», на наш погляд є неповним, оскільки не включає наприклад форм контролю та засад відповідальності за нецільове використання грантових коштів. Тому вважаємо за необхідне доповнити ст. 59 зобов'язаннями щодо звітування про цільове використання наданого гранту, а також встановленням видів відповідальності за його нецільову реалізацію.

Доцільним було б також доповнити ст. 59 Закону України «Про наукову і наукову технічну діяльність» нормами про пільгове оподаткування гранту, що допоможе використати значно більшу частину грантових коштів науковими установами на визначені наукові цілі.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження обґрунтовуються такі висновки:

1. На сьогодні необхідність ефективного фінансування наукових установ обумовлено необхідністю подолання відставання України від загальносвітових тенденцій розвитку науки і техніки. Фінансування наукових установ в останніх роках дає підстави говорити про відсутність пріоритетів держави у фінансовому забезпеченні даних установ і розвитку наукової сфери загалом. Постійне фінансування за залишковим принципом наукових установ негативно вплинув на самих науковців та результативності їх досліджень. Так, наукові колективи втратили багатьох видатних дослідників, молоді вчені виїжджали за кордон, перестали діяти авторитетні наукові школи при провідних наукових установах, наукові розробки та винаходи через брак фінансування практично перестали реалізовуватись. Водночас фінансово-правові проблеми діяльності наукових установ останніх років свідчать про необхідність концептуального та системного вдосконалення правового механізму фінансування наукових установ.

2. Визначення фінансування наукових установ у вітчизняних нормативних актах відсутнє, що вказує на можливість неоднозначного розуміння його сутності. Загалом фінансування є безповоротним та безвідплатним відпуском коштів із певних фондів коштів на реалізацію публічних потреб держави.

Особливостями фінансування наукових установ слід виокремити:

- здійснюється з різноманітних фондів коштів;
- основними фінансовими джерелами є бюджетне фінансування та власні надходження наукових установ;
- є безповоротним і безоплатним;
- має плановий характер та реалізується на окремі цілі;
- виділяється на реалізацію визначених завдань наукових установ.

3. Фінансування наукових установ на належному рівні залежить від ефективного правового регулювання суспільних правовідносин в сфері діяльності наукових установ. Правовою базою фінансування наукових установ в Україні є вітчизняні нормативно-правові акти. Так, ключові пріоритети діяльності наукових установ закріплені Конституцією України. При цьому, закріплене основним законом право на розвиток науки повинно забезпечуватись належним фінансуванням наукових установ. Бюджетний кодекс України виступає нормативним актом, що закріплює правові засади видатків на діяльність наукових установ. В Україні також сформовано базу підзаконних нормативних актів, норми котрих спрямовані на врегулювання питань фінансування наукових установ.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» є головним нормативним актом, що регулює правові основи діяльності наукових установ. У практичній площині правовий зміст Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» частково не відповідає фінансово-правовим реаліям і носить декларативний характер щодо низки норм. Такий стан речей обумовлено насамперед відсутністю належного правового механізму при реалізації конкретних фінансових правовідносин, а також не наділення фактичним правовим змістом фінансово-правових норм для розвитку наукових установ. Тому слід додати до ст. 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норму про гарантії збільшення фінансування наукової і науково-технічної діяльності до рівня розвинутих країн.

4. Питання вдосконалення законодавства, що регулює суспільні відносини по фінансуванню наукових установ на сьогодні набуває особливої актуальності. Необхідно комплексно модернізувати сферу науки з одночасним виділенням на наукові цілі достатніх матеріальних ресурсів. Неналежне правове регулювання, а також недосконалість законодавства породжують неефективне фінансування наукових установ, а тому слід реформувати законодавство у сфері фінансування наукових установ, що

дозволятиме ефективно використовувати надані державою бюджетні ресурси, а також залучати науковими установами додаткові кошти.

5. Фінансово-правовий статус наукових установ слід розглядати як систему гарантованих та законодавчо закріплених фінансових прав та обов'язків наукових установ при створенні, розподілі та використанні бюджетних фондів коштів. Будь-яка наукова установа є учасником фінансових правовідносин по утворенню, розподілу та витрачання бюджетних фондів коштів. Наукові установи є юридичними особами державної форми власності, які мають особливий порядок створення і їхня правоздатність та дієздатність збігаються в часі. Лише з моменту створення наукова установа набуває фінансової правосуб'єктності. Національна академія наук України та відповідні національні галузеві академії наук виступають головними розпорядниками бюджетних коштів, належать до бюджетних установ, засновані на державній формі власності і є неприбутковими.

Основною складовою правового статусу виступає правосуб'єктність. Правосуб'єктність є ключовою ознакою бюджетних наукових установ, оскільки вона передбачена нормами права і надає можливість або здатність їм бути суб'єктами права. Тому фінансово-правовий статус виступає як фінансова правосуб'єктність в поєднанні з іншими правами та обов'язками. Правосуб'єктність наукових установ складається насамперед із закріплених обов'язків таких установ, а також пов'язаних з ними правами. Реалізація прав можлива виключно при виконанні обов'язків.

6. Наукові установи наділені фінансовими правами і обов'язками вітчизняним законодавством. Відповідно повноваження наукових установ як суб'єктів фінансових правовідносин полягають у фінансових зобов'язаннях по реалізації визначених державою конкретних суб'єктивних прав. Повноваження проявляються при обов'язку реалізації суб'єктивного права. Водночас повноваження виступають одночасно правами і обов'язками. Саме

використання наданих можливостей у формі формально вираженого способу, а не на власний розсуд, вказує про отримані повноваження.

Фінансування наукових установ насамперед залежить від характеру здійснюваних ними наукових досліджень, які поділяються на фундаментальні і прикладні. Основні повноваження вітчизняних наукових установ базуються насамперед у сфері реалізації фундаментальних досліджень, які потребують значних фінансових ресурсів держави, а тому фінансуються в основному за рахунок бюджетних коштів. Прикладні дослідження, що їх проводять наукові установи, реалізуються для отримання практичного результату, а тому вони викликають значний інтерес не лише для держави та суспільства, але також для бізнесу. Тому прикладні дослідження наукових установ отримують підтримку не тільки з бюджету, але й з додаткових джерел.

7. На сьогодні джерелами фінансування вітчизняних наукових установ виступають бюджетне фінансування та власні надходження.

Наукові установи України, що належать до бюджетних установ фінансуються насамперед за рахунок бюджетного фінансування. Бюджетне фінансування є виділенням коштів з бюджету відповідного рівня. Бюджетне фінансування наукових установ є безповоротним та безоплатним використанням бюджетних коштів, які надаються у розпорядження наукових установ для здійснення їх статутної діяльності. На розвиток наукової сфери спрямовуються значні бюджетні ресурси. Водночас ключовим бюджетним ресурсом на фінансування наукової установи є кошти Державного бюджету України. Кошторисно-бюджетне фінансування наукових установ полягає у покритті необхідних витрат для особистої діяльності за рахунок коштів державного бюджету на основі кошторисів.

Сучасний стан фінансування наукових установ в Україні є досить невтішним. Важливо не тільки на законодавчому рівні задекларувати положення щодо рівня фінансування наукових установ, але й передбачити реальні правові механізми втілення такого на практиці. Бюджетне

фінансування наукових установ повинно докорінно змінитись і перейти від фінансування за залишковим принципом до ефективного і планомірного фінансування наукових установ.

8. При зменшенні фінансування за допомогою бюджетних коштів обумовили можливості залучення та використання власних надходжень наукових установ. Наукові установи, котрі перебували виключно на бюджетному фінансуванні, на сьогодні можуть надавати комерційні послуги та хоча б частково фінансуватись з інших джерел. Такі можливості породжують конкурентне середовище і відповідно надають можливість до пошуку додаткових коштів за-для діяльності наукових установ. Держава для вирішення проблеми забезпечення необхідної кількості матеріальних ресурсів на ефективну діяльність наукових установ дозволяє отримувати та розпоряджатись власними коштами. Проте такі інші кошти, окрім бюджетних слід розглядати як додаткові джерела фінансування.

На сучасному етапі кожна бюджетна наукова установа виступає суб'єктом господарювання і має право мобілізувати кошти при наданні платних послуг і здійсненні іншої підприємницької діяльності, що дозволена вітчизняним законодавством. Важливим джерелом власних надходжень наукових установ можуть бути благодійні внески, котрі надаються на добровільній основі.

Додатковим фінансовим ресурсом наукових установ слід також виокремити гранти, що є новим явищем в Україні та достатньо часто використовується для фінансування соціально-культурної сфери в світі. Міжнародне співробітництво при реалізації різних проектів чи програм надає можливість залучати вітчизняним науковим установам грантові ресурси різноманітних міжнародних організацій та фондів. Такі гранти надаються зазвичай на конкурсних умовах, котрі передбачені даним грантодавцем, який контролює процес використання грантових ресурсів та виконання мети надання гранту. Гранти повинні бути спрямовані на ефективний розвиток науки і надаватись науковим установам для реалізації наукових та науково-

дослідних проектів чи реалізацію наукових досліджень. Зокрема у період слабкого бюджетного фінансування наукових установ гранти могли б становити надійне джерело їх фінансового забезпечення та практичною допомогою у розв'язанні багатьох проблем у сфері науки. Гранти виступають цільовими коштами і повинні надаватись науковим установам на безповоротних та неприбуткових засадах.

Водночас правовий механізм надання гранту, передбачений ст. 59 Закону України «Про наукову і наукову технічну діяльність», на наш погляд є неповним, оскільки не включає наприклад форм контролю та засад відповідальності за нецільове використання грантових коштів. Тому вважаємо за необхідне доповнити ст. 59 зобов'язаннями щодо звітування про цільове використання наданого гранту, а також встановленням видів відповідальності за його нецільову реалізацію. Також доцільним було б ст. 59 Закону України «Про наукову і наукову технічну діяльність» доповнити нормами про пільгове оподаткування гранту, що допоможе використати значно більшу частину грантових коштів науковими установами на визначені наукові цілі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 59. – Ст. 2047.
3. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
4. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 33. – Ст. 345.
5. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 9. – Ст. 56.
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - Ст. 170.
7. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 48. – Ст. 253.
8. Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу: Закон України від 07.02.2002 р. № 3065-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 30. – Ст. 205.
9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 36. – Ст. 266.
10. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 19-20. – Ст. 166.
11. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI // Офіційний вісник України. – 2013. - № 9. – Ст. 325.

12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
13. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 3. – Ст. 25.
14. Про державну підтримку наукової діяльності Академії наук України: Указ Президента України від 22.03.1994 р. № 100/94 // Збірник законодавчих та нормативних актів України в сфері науки і науково-технічної діяльності. – Київ: УкрІНТЕІ, 1997.
15. Про державну підтримку наукових установ, які працюють над новітніми науково-технічними розробками: Указ Президента України від 26.07.1995 р. № 661/95 // Збірник законодавчих та нормативних актів України в сфері науки і науково-технічної діяльності. – Київ: УкрІНТЕІ, 1997.
16. Про додаткові заходи щодо державної підтримки Національної академії наук України: Указ Президента України від 10.03.2000 р. № 456/2000 // Урядовий кур'єр від 15.03.2000 р.
17. Про додаткові заходи щодо підтримки молодих учених: Указ Президента України від 09.04.2002 р. № 315/2002 // Урядовий кур'єр від 11.04.2002 р. - № 69.
18. Про Положення про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених: Указ Президента України від 24.12.2002 р. № 1210/2002 // Урядовий кур'єр від 04.01.2003 р. – № 2.
19. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери: Указ Президента України від 16.05.2008 р. № 444/2008 // Урядовий кур'єр від 21.05.2008 р. - № 91
20. Про Положення про щорічні гранти Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень: Указ Президента України від 17.06.2009 р. № 446/2009 // Урядовий кур'єр від 08.07.2009 р. – № 120.

21. Про затвердження Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України: Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 437/2011 // Урядовий кур'єр від 05.05.2011 р. - № 80.

22. Про стан науки і її роль в економічному розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 01.07.1994 р. № 73/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 29. - Ст. 282.

23. Про затвердження Порядку конкурсного відбору наукових установ і проектно-конструкторських організацій, яким надаватиметься адресне фінансування для виконання розробок, спрямованих на створення новітніх технологій та продукції, визначення обсягів цього фінансування і здійснення контролю за використанням коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.1995 р. № 934 // Збірник законодавчих та нормативних актів України в сфері науки і науково-технічної діяльності. – Київ: УкрІНТЕІ, 1997.

24. Питання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2000 р. № 979 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 25. – Ст. 1048.

25. Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1222 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 32. – Ст. 1363.

26. Про затвердження Положення про Державний реєстр наукових установ, яким надається підтримка держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2001 р. № 380 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 17. – Ст. 751.

27. Про Державний фонд фундаментальних досліджень: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2001 р. № 1717 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 52. – Ст. 2344.

28. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. № 228 // Офіційний вісник України. - 2002. - № 9. – Ст. 414.

29. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. № 1180 // Офіційний вісник України. – 2003. - № 31. – Ст. 1629.

30. Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1084 // Офіційний вісник України. – 2004. - № 34. – Ст. 2252.

31. Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 р. № 942 // Офіційний вісник України. – 2011. - № 69. – Ст. 2628.

32. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5 // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v43_5323-04.

33. Статут Національної академії наук України [Електронний ресурс], Ухвалено Загальними зборами Національної академії наук України постановою від 14.04.2016 № 2, зареєстровано Міністерством юстиції України 27 липня 2016 р. наказ № 2331/5 // Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-160414-2-1.pdf>.

34. Основні принципи організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України [Електронний ресурс], затверджено

Постановою Президії НАН України від 14 вересня 2016 р. № 180 // Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-160914-180-1.pdf>.

35. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2-х т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. Т. II. - 1982. - 360 с.

36. Антологія бюджетного механізму / [С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, Я. М. Буздуган]. - Тернопіль : Економічна думка, 2001. - 250 с.

37. Беззубко Л. В. Розвиток системи освіти у сучасних умовах / Беззубко Л. В., Черниш О. І., Соколова Л. С. - Макіївка, 2005. – 132 с.

38. Берлач А.І. Фінансове право України: Навч. посіб. для дистанційного навчання вищ. навч. закладів / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». - К. : Ун-т «Україна», 2006. – 288 с.

39. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Тетяна Максимівна Боголіб. - К. : Освіта України, 2006. – 324 с.

40. Василик О. Д. Державні фінанси України: Підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. -Київ : ЦНЛ, 2004. - 608 с.

41. Вища освіта в Україні: Навч. посіб. / В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.Ф. Степко та ін.; За ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка. К.: Знання, 2005. — 327 с.

42. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник / Л. К. Воронова. - К.: Прецедент; Моя книга, 2007. - 448 с.

43. Воротіна Н. В. Значення ефективного виконання державного бюджету за доходами у бюджетному процесі / Н. В. Воротіна // Правова держава. - 2007. - Вип. 18. - С. 217-225.

44. Гетманцев Д.О. Про окремі проблемні питання визначення правового статусу платників податку [Електронний ресурс] / Д.О. Гетманцев // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2014. – Вип. 4. – Т. 2. - С. 38-44. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo04/part_2/9.pdf.

45. Даниленко С. Актуальні проблеми фінансування освіти і науки в Україні / С. Даниленко // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка. - 2002. - № 4. – С. 151-156.
46. Дем'янишин В. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах / В. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 2(11). – С. 34-48.
47. Державний бюджет України: Навчальний посібник / Юрій С. І., Бескид Й. М., Плішко І. В. - Тернопіль : ЦМДС, 1998. – 277 с.
48. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Особлива частина: Навч. посіб. / Е. С. Дмитренко. - Київ : Алерта, 2007. - 613 с.
49. Енциклопедія освіти [голов. ред. В. Г. Кремень]. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
50. Загальна теорія держави і права / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. - 432 с.
51. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / Анатолій Григорович Загородній, Геннадій Леонідович Вознюк. - К. : Знання, 2007. - 1072 с.
52. Законодавство: проблеми ефективності / [Авер'янов В. Б., Денисов В. Н., Сіренко В. Ф. та ін.]. - К. : Наук. думка, 1995. - 232 с.
53. Затонацька Т. Проблеми бюджетного фінансування науки та освіти в Україні / Т. Затонацька // Світ фінансів. - 2007. - жовтень (№3). - С. 89-94.
54. Ковальчук А. Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку / Андрій Трохимович Ковальчук. - К. : Парламентське видавництво, 2007. - 488 с.
55. Кураков Л. П. Большой толковый словарь экономических и юридических терминов / Л. П. Кураков, В. П. Кураков. - Москва : Вуз и школа, 2001. - 720 с.

56. Лук'яненко І. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики / І. Лук'яненко, М. Сидорович ; Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". — Київ : НаУКМА, 2014. — 227 с.

57. Малярчук К. В. Державне управління наукою в умовах входження України в європейський інтелектуальний простір [Електронний ресурс] / К. В. Малярчук // Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти. — К., 2009. — С. 80-83. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Osvita/10.pdf>.

58. Малярчук К. В. Сучасна загальноєвропейська політика щодо наукової сфери: пошук нових можливостей [Електронний ресурс] / К. В. Малярчук // Гілея: науковий вісник. — 2011. — Вип. 48. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/P25_doc.pdf.

59. Матросова В. О., Хижняк О. В. Проблеми фінансування бюджетних організацій на основі кошторису [Електронний ресурс] / В. О. Матросова, О. В. Хижняк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. — 2013. — Вип. 2. — С. 92-95. — Режим доступу:

http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_02/Matrosova,%20Khyzhniak.pdf.

60. Меньяло В. І. Ефективність бюджетного фінансування науки як дієвий інструмент державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності [Електронний ресурс] / В. І. Меньяло // Держава та регіони. Серія: Державне управління. — 2012. — № 1. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_du/2012_1/files/DU112_27.pdf.

61. Монаєнко А. Нормативно-правова база розвитку освіти та науки в Україні / А. Монаєнко // Право України. - 2007. - № 10. — С. 76-78.

62. Монаєнко А. Суб'єкти та правові засоби, за допомогою яких здійснюється фінансування освіти та науки / А. Монаєнко // Підприємництво, господарство і право. - 2007. - № 12. - С. 103-106.

63. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: Навч. посіб. / О. А. Музика-Стефанчук. - [3-тє вид., доп. і перероб.]. - Київ : Атіка, 2007. - 264 с.

64. Музика-Стефанчук О.А. Розуміння правового статусу суб'єктів бюджетних правовідносин в юридичній науці [Електронний ресурс] / О.А. Музика-Стефанчук // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 59. - С. 92-97. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2011_59.pdf.

65. Нагребельний В. П. Правовий статус Національної академії наук України та проблеми його вдосконалення [Електронний ресурс] / В. П. Нагребельний // Часопис Київського університету права. – 2013. - № 2. – С. 7-12. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2013_2_3.pdf.

66. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / [Антипов В. І. та ін.] ; за заг. ред. Ф. О. Ярошенка ; Держ. навч.-наук. установа "Акад. фін. упр.", Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. — 2-е вид., доповн. та переробл. — К. : ДННУ АФУ : УДУФМТ, 2011. — 559 с.

67. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків / Анна Анатоліївна Нечай. - Чернівці: Рута, 2004. - 262 с. - (Науково-дослідний ін-т фінансового права).

68. Нечай А. Публічні фонди та публічні видатки як категорії фінансового права / А. Нечай // Право України. - 2004. - №4. - С. 60-63.

69. Орлюк О. П. Фінансове право: Навч. пос. / О. П. Орлюк. - К. : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.

70. Освіта і наука в Україні: Матеріали до VIII Світового конгресу українців / О. С. Сухолиткий (упоряд.). - К. : Український Центр духовної культури, 2003. – 120 с.

71. Панченко І. А. Фінансування наукової діяльності як необхідна умова інноваційного розвитку держави [Електронний ресурс] / І. А. Панченко

// Сталий розвиток економіки. – 2011. - № 7. – С. 45-50. – Режим доступу: http://archive.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_7/45.pdf.

72. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник / Ю. В. Пасічник. - Київ : Знання-Прес, 2006. - 607 с.

73. Пацурківський П. С. Правові засади фінансової діяльності держави: проблеми методології / П. С. Пацурківський. - Чернівці : Вид-во ЧДУ, 1997. – 244 с.

74. Пацурківський П. С. Проблеми теорії фінансового права / П. С. Пацурківський. - Чернівці : Вид-во ЧДУ, 1998. - 275 с.

75. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Особливості реалізації фінансового механізму бюджетних установ [Електронний ресурс] / Н. Г. Пігуль, О. В. Люта // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка. - 2010. - № 2. - С. 94-102. - Режим доступу: http://irbis-nbuuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vamsue_2010_2%2844%29_15.pdf.

76. Понікаров В. Д. Фінансове право: Навч. посіб. / Понікаров В. Д., Ялдин І. В., Назаренко В. В. – [2-е вид., стер.]. - Х. : ВД „Інжек”, 2006. – 200 с.

77. Раціональне фінансування науки як передумова розбудови знаннєвого суспільства в Україні / [Б.А.Маліцький, О.С.Попович, В.П.Соловійов та ін.] ; НАН України. Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії наук ім. Г.М. Доброва. — К., 2004. — 31 с.

78. Солдатенко О. В. Видатки як фінансово-правова категорія [Електронний ресурс] / О. В. Солдатенко // Фінансове право. - 2009. - №4. - С. 31-35. - Режим доступу до журн.: http://www.nbuuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Fp/2009_4/2009_4_sold.pdf.

79. Троцик Т. І. Видатки на освіту та науку в Україні: проблеми та основні шляхи вдосконалення [Електронний ресурс] / Т. І. Троцик // Економічний вісник університету. – 2011. – Вип. 17/2. - Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2011_17_2/Trotskyk.pdf.

80. Троцик Т.І. Оцінка ефективності використання ефективності використання бюджетних коштів на розвиток науки [Електронний ресурс] / Т.І. Троцик // Економічний вісник університету. - 2013. - Вип. 20(1). - С. 182-186. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecvu_2013_20%281%29_38.pdf.

81. Тульчинська С.О., Свистун І.І. Фінансування державних наукових установ в Україні [Електронний ресурс] / С.О. Тульчинська, І.І. Свистун // Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 12. - С. 62-64. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ipd_2013_12_17.pdf.

82. Фещенко Л. В. Бюджетна система України: Навч. посіб. / Л. В. Фещенко, П. В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. - Київ : Кондор, 2008. - 440 с.

83. Фінансове право України: Навч. посібник / [Шкарупа В. К., Сквирський І. О., Коломоєць Т. О. та ін.] ; заг. ред. В. К. Шкарупи, Т. О. Коломоєць. - К. : Істина, 2007. - 254 с.

84. Фінансове право України: Підручник / [Бех Г. В., Дмитрик О. О., Криницький І. Є.]; ред. М. П. Кучерявенко. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 320 с.

85. Фінансово-правовий словник / [укл. В. В. Безугла, О. Д. Василик, Л. К. Воронова та ін.]. - К. : Київський ун-т ім. Т.Г.Шевченка, 1993. - 136 с.

86. Цветков А. Визначення поняття «видатки бюджету» в теорії фінансового права та законодавстві України / А. Цветков // Підприємництво, господарство і право. - 2002. - № 12. - С. 82-84.

87. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемчушенко (голова) та ін.]. - К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 1998-2004. - Т. 6 : Т - Я. - 2004.

88. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: НІОС, 2000 - 400 с.